

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра загальноправових дисциплін

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

«ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ КВАЛІФІКАЦІЇ КОНТРАБАНДИ»

студента 2 курсу, 8м групи
спеціальності 081 «Право»
спеціалізації «Правове забезпечення
безпеки підприємницької діяльності»

Худолія Антона
Сергійовича

Науковий керівник
кандидат юридичних наук,
доцент

Давиденко Валерій
Степанович

Гарант освітньої програми
кандидат юридичних наук,
професор

Крегул Юрій
Іванович

Київ 2018

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНТРАБАНДИ	9
1.1. Сутність контрабанди та процес становлення кримінальної відповідальності за контрабанду.....	9
1.2. Суспільна небезпечність контрабанди.....	17
1.3. Кримінально-правова характеристика предмета контрабанди.....	30
1.4. Порівняльний аналіз контрабанди за кримінальним законодавством України та законодавством інших країн.....	38
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ КОНТРАБАНДИ В УКРАЇНІ	43
2.1. Значення об'єкта та предмета у кваліфікації контрабанди.....	43
2.2. Основні риси кваліфікації злочинів, які посягають на культурні цінності.....	52
2.3. Кваліфікація контрабанди на стадії закінченого правопорушення.....	68
РОЗДІЛ 3. ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОНТРАБАНДУ В УКРАЇНІ	74
3.1. Кримінальна відповідальність за контрабанду в Україні.....	74
3.2. Напрями сучасної митної політики України щодо оптимізації боротьби з контрабандою.....	82
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	90
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	94

ВСТУП

Актуальність дослідження. Укріплення міжнародних зв'язків України та інтенсифікація її євроінтеграційних процесів впливає на зростання кількості осіб, які перетинають митний кордон держави у різних напрямках.

Незважаючи на загострення економічної кризи та певні дестабілізаційні явища в сучасній економіці України, завдяки заходам, що вживаються керівництвом нашої держави, обсяги експортно-імпортних операцій у цілому збільшуються, а по деяким напрямкам навіть з позитивним сальдо.

Однак, поряд із зростанням обсягів зовнішньоекономічних операцій збільшується і кількість правопорушників, котрі, користуючись різницею в курсі валют, у цінах на різноманітні товари на національних ринках різних країн, прагнуть отримати наживу через вчинення контрабандних посягань.

Отже, перехід держави до ринкової економіки, лібералізація та активація зовнішньоекономічних зв'язків, посилення міграції спричинили чимало нових процесів, які мають негативні наслідки. Серед останніх – зростання рівня контрабанди.

У зв'язку з цим негативним явищем значних збитків зазнають інтереси вітчизняного товаровиробника і порушується нормальний порядок товаровідносин на внутрішньому ринку України та у сфері зовнішньої торгівлі, що, своєю чергою, негативно відображається на розвитку економічних відносин між державами, гальмує входження України до загальносвітового економічного простору.

Нелегальне ввезення іноземних товарів зменшує попит на вітчизняну продукцію. Порушується монополія держави на експорт та імпорт певних груп товарів, особливо на ті з них, що виключені із загального товарообігу. Крім того, результати такої злочинної діяльності негативно впливають на суспільні відносини у сфері захисту життя та здоров'я громадян (контрабанда зброї та боеприпасів, ядерних матеріалів і речовин тощо), права громадян у

галузі користування культурними надбанням нашої держави та інші інтереси особи.

Кількість і зростання злочинних виявів у сфері незаконного переміщення предметів через митний кордон України, поза митним контролем і з приховуванням від митного контролю пов'язані із неможливістю або небажанням упроваджувати якісно нові заходи боротьби з цим видом злочинності.

Контрабандна діяльність особливо посилюється в умовах високого рівня корумпованості чиновників, представників правоохоронної системи та низької правової свідомості та культури суспільства загалом.

Дане явище за словами дослідника В.І. Волошина «активізує діяльність кримінальних угруповань та активізує розвиток тіньових процесів в економіці».

На сучасному етапі розвитку української держави існує ряд чинників, які обумовлюють існування контрабандної діяльності та які потребують належної реакції законодавства та суспільства в цілому. Серед таких негативних чинників виділяють такі як: «низький рівень матеріальної забезпеченості населення, високий рівень безробіття в країні та особливо в прикордонних регіонах, де контрабанда для значної частини мешканців перетворилася на основне джерело доходів через високу прибутковість цього злочинного бізнесу».

До основних чинників також належить недосконалість митного та податкового контролю; недосконалість державної системи контролю за походженням і реалізацією продукції та сплатою податків.

Серед комплексу невідкладних заходів, необхідних для активізації боротьби з контрабандою, потрібно особливо виокремити проблему вдосконалення кримінологічних і кримінально-правових заходів запобігання злочинності у сфері незаконного переміщення предметів через митний кордон України, а також важливість проведення теоретичних і прикладних

досліджень у цій галузі, які відповідають сьогоденню і потребам правозастосовної практики.

Дослідження соціальної природи і сутності контрабанди, правового закріплення визначення цього негативного явища у Кримінальному законі, дослідження контрабанди як комплексного міжгалузевого поняття, що включає конкуренцію норм митного, адміністративного та кримінального законодавства, правил правової оцінки суспільно небезпечних правопорушень, необхідно для дотримання законності та правопорядку у цій сфері, що зумовлює актуальність дослідження вказаної проблеми.

Досить багато українських та зарубіжних вчених приділяють увагу питанням контрабанди, іншим правопорушенням та методам боротьби з ними. Дослідженням у цій сфері присвячено низку праць монографічного характеру, наукових статей, науково-практичних коментарів до законодавства тощо. Різні правові аспекти боротьби з контрабандою активно досліджувалися такими науковцями, як Л. М. Білецька, В. В. Качан, О. М. Омельчук, Б. В. Романюк, В. В. Філатов, С. О. Філіпов.

З'ясування правової природи контрабанди, сутності та її особливостей були предметом дослідження Є. В. Додіна, С. В. Ківалова, О. О. Кравченко, М. Й. Коржанського, В. О. Навроцького, О. В. Процюка, П. В. Пашко, Є. П. Стрельцова, В. Я. Тація.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є дослідження на основі системного аналізу положень чинного законодавства, теоретичних та правових засад кваліфікації контрабанди.

З огляду на окреслену мету дослідження визначено наступні завдання дослідження:

- розкрити сутність контрабанди та процес становлення кримінальної відповідальності за контрабанду;
- обґрунтувати суспільну небезпечність контрабанди;
- здійснити кримінально-правову характеристику предмета контрабанди;

- здійснити порівняльний аналіз контрабанди за кримінальним законодавством України та законодавством інших країн;
- визначити значення об'єкта та предмета у кваліфікації контрабанди;
- охарактеризувати основні риси кваліфікації злочинів, які посягають на культурні цінності;
- проаналізувати кваліфікацію контрабанди на стадії закінченого правопорушення;
- дослідити кримінальну відповідальність за контрабанду в Україні;
- дослідити напрями сучасної митної політики України щодо ефективної боротьби з контрабандою.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають у зв'язку з переміщенням предметів через митний кордон України, поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю.

Предметом дослідження є теоретичні аспекти вивчення контрабанди, а також закони та інші нормативно-правові акти, що регулюють відносини, які виникають у зв'язку з переміщенням предметів через митний кордон України, поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю.

Методи дослідження. У процесі дослідження використані наступні наукові методи: історико-правовий, за допомогою якого окреслено основні передумови виникнення і розвитку контрабанди на території сучасної України, природу та сутність контрабанди, становлення інституту кримінальної відповідальності за вчинення злочинів у цій сфері; герменевтичний, який сприяв тлумаченню поняття контрабанди як злочину та контрабанди як виду злочинної діяльності; догматичний – застосовано під час аналізу чинного законодавства, яке регулює правовідносини у сфері переміщення предметів через митний кордон України; за його допомогою також визначено об'єктивні та суб'єктивні чинники злочинності у цій сфері; функціональний, на основі якого визначено завдання та обов'язки

державних, правоохоронних, інших уповноважених органів щодо запобігання контрабанді; статистичний та соціологічний – застосовувалися для оцінки основних показників і тенденцій злочинності у сфері переміщення предметів через митний кордон України.

Нормативну базу дослідження становлять Конституція України, чинний Кримінальний кодекс України, Митний кодекс України, інші законодавчі і підзаконні акти, міжнародні правові акти з питань протидії контрабанді.

Емпіричну основу дослідження склали дані про практику діяльності органів Державної фіскальної служби України та ін., а також матеріали міністерств та інших органів виконавчої влади та одержані автором у процесі моніторингу правових актів. Також дані про судову практику, іншу юридичну практику, одержані у ході практичної діяльності адвоката Ткаченка С.О. (м. Миронівка, Київської області) відповідно до предмету дослідження.

Науково-теоретичну основу дослідження становлять наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених у галузі загальної теорії держави і права, положення кримінального, адміністративного, митного, податкового права.

Наукова новизна полягає у тому, що у випускній кваліфікаційній роботі здійснено комплексне дослідження теоретико-правових засад кваліфікації контрабанди. Зокрема, розкрито сутність контрабанди та висвітлено процес становлення кримінальної відповідальності за такі злочини; обґрунтовано суспільну небезпечність діяння, здійснено кримінально-правову характеристику та порівняльний аналіз контрабанди за законодавством інших країн; охарактеризовано об'єкт та предмет злочину, основні риси кваліфікації; досліджено кримінальну відповідальність за контрабанду в Україні та напрями сучасної митної політики.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені у випускній кваліфікаційній роботі положення можуть бути використані у правотворчій сфері та стати певною базою для розроблення

нових та вдосконалення вже існуючих актів законодавства України, а також у навчальному процесі під час підготовки навчальних посібників та проведенні занять з дисциплін «Кримінальне право України», «Митне право України» та «Податкове право України».

Апробація результатів дослідження. Основні напрацювання та висновки випускної кваліфікаційної роботи знайшли своє відображення у науковій статті «Становлення та розвиток кримінальної відповідальності за контрабанду в Україні», яка опублікована у науковому збірнику студентських робіт «Правове регулювання підприємницької діяльності» (м. Київ, КНТЕУ, 2018).

Структура роботи. Випускна кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, що об'єднують дев'ять підрозділів, висновків та списку використаних джерел (101 найменування). Повний обсяг роботи становить 104 сторінки, з них обсяг основного тексту – 93 сторінки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНТРАБАНДИ

1.1. Сутність контрабанди та процес становлення кримінальної відповідальності за контрабанду

Таке явище, як контрабанда (від італ. «contrabbando» «contra» – проти, «bando» – указ, постанова, а іншими словами «таємно безмитне перевезення чого-небудь через кордон») відоме з найдавніших часів, а точніше відтоді, коли стали з'являтися перші держави. З розвитком держав, встановленням їх кордонів, розвитком економіки, зовнішньої та внутрішньої торгівлі, розвитком митної справи, контрабанда набирає все більших масштабів [96, с. 251].

Типологію терміна «контрабанда», сформованого на основі дій щодо її здійснення, показано на рисунку 1.1.

Вважається, що контрабанда є відомою ще з того часу, як утворилися кордони та виникла потреба сплачувати кошти за легальне переміщення товарів через них, а в Київській Русі перші відомості про контрабанду датовані ще IX–X ст.

Однак за рахунок норм та заходів щодо боротьби з цим явищем контрабанда постійно видозмінювалась та набувала певного «імунітету», що і дало їй можливість сьогодні досягнути високого ступеня організованості та широких міжрегіональних і міжнародних злочинних зв'язків.

Саме тому потрібно чітко розуміти сутність і зміст митних процедур та правил, спрямованих на застереження та виявлення контрабанди для того, щоб забезпечити ефективну митну безпеку країни.

Рис. 3.1. Типологія поняття «контрабанда» з врахуванням особливостей дій її здійснення

Порушення митних правил тягне за собою штрафні санкції, передбачені ст. 468–485 Митного кодексу України, а відповідальність за вчинення таких дій настає з досягненням злочинцем 16-річного віку.

Товари, що перевозяться контрабандистами поділяються на такі групи:

- 1) особливо цінні товари – культурні цінності; рідкісні види тварин і рослин; органи та тканини людини тощо;
- 2) товари, що створюють загрозу здоров'ю людей – наркотичні засоби, психотропні речовини та їх аналоги чи прекурсори, сильнодіючі та отруйні речовини, а також фальсифіковані ліки;
- 3) предмети, що становлять небезпеку особистій та громадській безпеці – вибухові речовини, радіоактивні матеріали, зброя та боєприпаси; небезпечні відходи, мікробіологічні агенти;
- 4) предмети, що становлять загрозу суспільній моральності – твори, що пропагують насильство, жорстокість, дискримінацію тощо;
- 5) предмети, що загрожують особистій недоторканності особи – спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації [13, с. 282].

Здійснюючи контрабандні дії, використовують способи, тобто дії особи, що включають підготовку, виконання і приховування незаконного переміщення через митний кордон, які можна розподілити на дві групи:

1. Фізичні методи, які включають:

- приховування – намагання приховати контрабандний товар в іншому товарі або із задекларованим провезти не задекларований чи сховати товар від митного огляду;
- погрозу працівникам митниці для отримання дозволу на імпорту/експорту контрабанди;
- перевезення дуже великої кількості товару, що дає можливість перемістити незначну частину контрабанди.

2. Економічні методи, які включають:

- хабарництво – спосіб підкупу співробітників митниці за дозвіл на імпорту/експорту контрабанди;
- використання дипломатичного захисту – товар має змогу ввозитись/вивозитись як дипломатичний багаж, який звільняється від митного огляду;
- заниження митної вартості товару, що переміщається через митний кордон [99].

Найпоширенішими способами контрабанди у наш час є переміщення поза митним контролем та з приховуванням від митного контролю.

Переміщення поза митним контролем – це імпорту/експорту товарів та інших предметів через митний кордон України поза митницю та митні пости або поза встановленим часом для проведення митного контролю.

Найчастіше це трапляється за рахунок об'їзду митних постів, використовуючи степові, міжселищні, польові та об'їзні дороги легковим або вантажним транспортом.

Доволі рідко контрабанда може переміщатися через обхід місць митного контролю пішоходами. За кордоном зустрічаються способи переміщення з використанням тварин або спеціальних літальних пристосувань тощо.

Під приховуванням контрабанди розуміється використання засобів, які істотно утруднюють візуальне виявлення контрабанди, наприклад, обладнання спеціальних сховищ або коли одним предметам надають вигляд інших.

Також до цієї категорії належить підробка документів, що містять неправдиві дані, та їх отримання незаконним шляхом. Популярними місцями приховування контрабанди у транспорті є шини ходових та запасних коліс, спеціально переобладнані або виготовлені паливні та водяні баки, ящики для інструментів з подвійними стінками та днищами, простір за передньою панеллю та декоративною обшивкою кабіни, порожнечі між подвійними

стінками вантажного приміщення, спеціально обладнані сховища у балках, лонжеронах і шасі автомашини.

Найскладнішим вважають процес виявлення контрабанди, що стосується приховування безпосередньо на тілі чи в організмі людини, наприклад, у внутрішніх порожнинах та ковтальним способом, безпосередньо в одязі, взутті та особистих речах, в особистому багажі та ручній поклажі, у легальних товарах та вантажах, у транспортних засобах, у міжнародних поштових відправленнях тощо.

Спосіб маскування використовується для переміщення контрабанди і являє собою зміну зовнішнього вигляду предметів (наприклад, зброя, спеціально пристосована для стрільби, може бути закамуфльована під різноманітні предмети побуту – авторучку, запальничку, пачку сигарет).

У цих випадках камуфляж є конструктивним оформленням даного виду зброї, що змінює її зовнішні характеристики і дає змогу зарахувати до побутових предметів [27].

Контрабанда може перевозитись за допомогою подання митним органам:

- 1) підроблених документів, що може виявлятися як у частковій зміні первинного змісту справжнього документа (шляхом підчищення чи виправлення), так і у повному виготовленні фальшивого документа від бланка до підписів, печаток та штампів;
- 2) документів, які були отримані незаконним шляхом і містять справжні підписи, печатки, та надають право переміщати товари через митний кордон особі, яка такого права не має. Це можуть бути документи, отримані за допомогою хабара, обману або навіть погроз;
- 3) документів, які є справжніми за формою, але містять неправдиві відомості.

Переважаю в таких документах занижується кількість товару або товари записуються за іншими назвами [27].

Останнім часом поширення набувають способи вчинення контрабанди за участю представників підприємницьких структур; за сприянням осіб, що здійснюють митний контроль.

Активно використовуються фіктивні фірми, здійснюються операції з давальницькою сировиною, гуманітарною допомогою, декларуються вантажі не за своїми назвами, змінюються коди товарів, занижується митна вартість тощо.

Коли державна політика чи якісь інші чинники спричиняють зростання ціни в країні на певні групи товарів, одразу активізується контрабанда [13, с. 283].

В першу чергу, розвиток контрабанди, шантажу, зумовлений встановленням контролю держави за зовнішньоекономічними зв'язками та введенням митних зборів.

Зокрема, на тортирії України поняття мита як платні за провіз товарів територією держави з'явилося за часів Київської Русі [96, с. 251]. Природно, що у всі часи знаходилися люди, які намагалися ігнорувати законодавство: ухилитися від сплати податків, обходити закон заради незаконної наживи, а також вивозити з держави заборонені до вивозу товари та інші предмети.

Формування системи митниць та митного контролю, спонукали порушників до винайдення нових способів переміщення товарів та предметів через кордон з приховуванням від митного контролю або поза митним контролем.

За редакцією Кримінального кодексу України (ККУ), яка діяла до 17.01.2012 у ст. 201 ККУ контрабандою визнавалося переміщення товарів через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю, вчинене у великих розмірах, а також незаконне переміщення історичних та культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї та боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї), спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації, а так само контрабанда

стратегічно важливих сировинних товарів, щодо яких законодавством встановлено відповідні правила вивезення за межі України [31].

Необхідно зауважити, що у такій редакції диспозиція ст. 201 КК України визначала злочинними та поєднувала різні за своєю кримінально-правовою значущістю діяння, щодо незаконного переміщення предметів, які мають різний ступінь суспільної небезпеки [31].

Зокрема, не можна вважати однаковим ступінь суспільної небезпеки протиправного переміщення товарів та прирівнювати його до рівня суспільної небезпеки протиправного переміщення культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї та боєприпасів тощо.

Така невідповідність спонукала до декриміналізації незаконного переміщення товарів. А визнання його більш низького рівня суспільної небезпеки спричинило до визнання цього діяння адміністративним правопорушенням.

На відміну від такої ознаки злочинів, як суспільна небезпека незаконному переміщенню товарів через митний кордон, більш притаманна така ознака як суспільна шкідливість у сукупності з високою поширеністю.

Наявність цих ознак однозначно вказують на адміністративний характер (на відміну від кримінального) цього протиправного діяння. Така правова характеристика цього діяння дозволяє визнати його адміністративним правопорушенням.

Певний час незаконне переміщення товарів через митний кордон нормативно класифікувалося і як злочин і як адміністративне правопорушення. До 17 січня 2012 року різниця між кримінальною та адміністративною відповідальністю полягала лише у вартості предметів правопорушень.

Якщо вартість предметів правопорушень становила 536 500 грн. і більше, наступала кримінальна відповідальність, якщо менше - адміністративна [31; 43].

Після вступу в силу Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» від 15.11.2011 № 4025/ІІ (далі - Закон) за незаконне переміщення товарів через митний кордон України або приховування товарів від митного контролю кримінальну відповідальність було скасовано, натомість посилено адміністративну відповідальність, при цьому зросли штрафні санкції за дане правопорушення [64].

Відповідно до цього Закону за дане правопорушення накладається стягнення у вигляді штрафу, який становить 100% вартості товару та його конфіскацією.

За такі ж повторні порушення митних правил передбачається накладення штрафу в розмірі 200% вартості товарів [96].

Всі ці законодавчі норми повністю відповідають європейській практиці, зокрема положенням Женевської конвенції про договір міжнародного автомобільного перевезення вантажів та Кіотської конвенції про спрощення і гармонізацію митних процедур, повноправним членом якої є Україна.

Проте залишається високим рівень суспільної небезпеки незаконного переміщення через митний кордон України предметів контрабанди, що чітко визначає законодавець у ККУ.

Так, із врахуванням положень ст. ст. 201, 305 КК України [31] під контрабандою розуміється переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї та боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї, спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації, а також наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів.

Зазначені норми закріплені в чинному Кримінальному кодексі України у розділі VII – «Злочини у сфері господарської діяльності» (ст. 201) та у розділі XIII: «Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення» (ст. 305) [31].

Таким чином, декриміналізація товарної контрабанди позитивно вплинула на економічну активність учасників зовнішньоекономічної діяльності, оскільки відповідальність за порушення митних правил не тягне за собою таких значних наслідків кримінальної відповідальності, як позбавлення волі, судимість тощо.

В той же час, чітка конкретизація предметів контрабанди дає можливість зосередитись правоохоронним органам на боротьбі з більш суспільно-небезпечними діяннями.

Кримінально-правова заборона цього діяння є необхідним і найефективнішим чинником у боротьбі з ним та відіграє профілактичну роль, зменшує загрози економічній безпеці країни, правам та свободам громадян, їх здоров'ю, охороняє національну та культурну спадщину України.

1.2. Суспільна небезпечність контрабанди

Контрабанда завжди й у будь-якій країні сприймалась державою і суспільством як явище протиправне й суспільно-небезпечне, що, залежно від предмету й мети, може нести загрозу:

- економічним інтересам держави;
- громадській безпеці;
- безпеці життя та здоров'я населення;
- устоям моралі і навіть основам національної безпеки.

Тому будь-яка влада, що переймається захистом інтересів держави і суспільства, змушена приділяти значну увагу питанням протидії контрабанді, у тому числі й шляхом її правової заборони та встановлення відповідальності

за її порушення, а також створення належних правових механізмів сприяння легальному переміщенню через її митний кордон товарів, валюти, цінностей, іншого майна та предметів, щодо яких встановлюються особливі правила переміщення.

Протидія контрабанді сьогодні є одним із найактуальніших питань й для України. Питання щодо посилення боротьби з контрабандою, усунення її причин та умов, що їй сприяють, неодноразово розглядались Верховною Радою України, Президентом України, Кабінетом Міністрів України, Радою Національної Безпеки України [25, с. 124].

Відповідно до їх рішень, окрім організаційних заходів, що вживаються, розроблено низку нормативних актів, серед яких новий Митний кодекс України [43], зміни та доповнення до Кодексу України про адміністративні порушення [19], Митного та Кримінального кодексів України [31].

Питання судової практики у справах про контрабанду та порушення митних правил неодноразово становились предметом розгляду й Пленуму Верховного Суду України.

Визначення поняття «контрабанда» дається в різних джерелах і для різних цілей неоднаково. Воно має мінливий характер і залежить від соціально-політичних, економічних, часових, а також інших чинників.

Основними, в широкому розумінні, є визначення контрабанди як:

- 1) незаконне, таємне перевезення або перенесення через державний кордон товарів, коштовностей тощо, заборонених або обкладених митом;
- 2) товари, коштовності тощо, які незаконно, таємно перевозять або переносять через кордон [50, с. 882].

Тобто, у першому випадку контрабанда виявляється як протиправне діяння, а у другому - як її предмет. Але обидва вони взаємопов'язані й не можуть існувати окремо. Від способу, у який вчинюється протиправне переміщення предметів через кордон, а також виду і кількісних показників

предмету контрабанди залежить її віднесення до адміністративно або кримінально караної.

Адміністративна відповідальність за контрабанду встановлена у статтях 482 і 483 М [43], а кримінальна - у статтях 201 та 305 КК [31].

Адміністративно карана контрабанда визначається у вказаних нормах як «переміщення або дії, спрямовані на переміщення товарів... поза митним контролем... або з незаконним звільненням від митного контролю...» (ст. 482 МК) або «з приховуванням від митного контролю» (ст. 483 МК) [43].

Звертає увагу те, що законодавець визначає предмет контрабанди лише поняттям «товари» не вказуючи на коштовності, а також валюту та інші предмети та цінності, які теж можуть переміщуватися через кордон з порушенням митних правил.

Відповідно до п. 57 ч. 1 ст. 4 МК [43], поняттям «товари» охоплюються будь-які рухомі речі, у тому числі ті, на які законом поширено режим нерухомої речі (крім транспортних засобів комерційного призначення), валютні цінності, культурні цінності, а також електроенергія, що переміщується лініями електропередачі.

Види та визначення валютних цінностей міститься у п. 1 ч. 1 ст. 4 МК, згідно якому до валютних цінностей відносяться:

- валюта України;
- іноземна валюта;
- платіжні документи та цінні папери;
- банківські метали.

Валюта України - грошові знаки у вигляді банкнотів, казначейських білетів, монет та в інших формах, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території України, а також вилучені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але підлягають обмінові на грошові знаки, які перебувають в обігу (п. 1 ч. 1 ст. 4 МК України) [43].

Іноземна валюта - іноземні грошові знаки у вигляді банкнотів, казначейських білетів, монет, що перебувають в обігу та є законним

платіжним засобом на території відповідної іноземної держави, а також вилучені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але підлягають обмінові на грошові знаки, які перебувають в обігу(п. 1 ч. 1 ст. 4 МК України) [43].

Платіжні документи та цінні папери (акції, облигації, купони до них, векселі (тратти), боргові розписки, акредитиви, чеки, банківські накази, депозитні сертифікати, інші фінансові та банківські документи), виражені у валюті України, в іноземній валюті або банківських металах(п. 1 ч. 1 ст. 4 МК України);

Банківські метали - золото, срібло, платина, метали платинової групи, доведені (афіновані) до найвищих проб відповідно до світових стандартів, у зливках і порошках, що мають сертифікат якості, а також монети, вироблені з дорогоцінних металів (п. 1 ч. 1 ст. 4 МК України).

Культурними цінностями визнаються об'єкти матеріальної та духовної культури, що мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення і підлягають збереженню, відтворенню та охороні відповідно до законодавства України (п. 18 ч. 1 ст. 4 МК України) [43].

Таким чином, відповідно до цілей Митного та Кримінального кодексів України законодавець дає визначення терміну «товар», закріплене у ст. 4 МК. Вказане визначення охоплює й поняття культурних цінностей.

Отже, поняття «товар» є найбільш універсальним для визначення предмету контрабанди, а тому воно повинно бути основним, що визначає предмет і кримінально караної контрабанди у диспозиції ч. 1 ст. 201 КК, але, на відміну від статей 482 і 483 МК, обумовлений кількісним показником, вираженим у його грошовому еквіваленті.

Вбачається доцільним передбачення в нормах про контрабанду й поняття «інші предмети», під якими розуміють предмети, що не охоплюються поняттям «товари», наприклад, предмети військового та іншого спеціального призначення, а також предмети, обіг яких заборонено і які прямо не передбачені в статті.

Поділ контрабанди на два, буцімто окремих, види за способом уникнення митного контролю і закріплення їх у самостійних нормах МК визнається штучним. Він не тільки суперечить вимогам стислого і чіткого формулювання змісту нормативних актів, а ще й не достатньо повно охоплює можливі варіанти порушення митних правил.

На користь такого ствердження виступає конструкція кримінально-правових норм про контрабанду, в яких обидва способи передбачаються в диспозиціях як альтернативні, проте рівнозначні для наявності складу злочину, передбаченого однією статтею.

Вказівка у частині першій ст. 482 МК на транспортні засоби як предмет контрабанди і не передбачення як таких транспортних засобів у ч. 1. ст. 483 МК теж не є переконливим аргументом для створення двох окремих норм, що передбачають дуже схожі діяння, тому що, транспортні засоби теж можуть бути і предметом контрабанди, і засобом, за допомогою якого здійснюється контрабанда [22].

Поділ контрабанди на «економічну» та пов'язану з обігом наркотичних засобів було збережено в Кримінальному кодексі України 2001 року (ст.ст. 201, 305 КК) з КК УРСР. Статтею 305 КК встановлена відповідальність за «контрабанду наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів».

Отже, пропонуємо більш детально розглянути суспільну небезпечність контрабанди, а саме контрабанду наркотичних засобів.

Відповідно до ч. 1 ст. 11 КК України, злочином є передбачене кримінальним законодавством суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), учинене суб'єктом злочину.

Наука кримінального права виділяє чотири обов'язкові ознаки злочину:

- суспільна небезпечність;
- винність;
- протиправність;
- караність.

Кожна із вказаних ознак має власний зміст і, отже, містить у собі чітко визначені найбільш суттєві властивості діяння, що визнається злочином.

Зазначимо, що суспільна небезпечність є обов'язковою ознакою злочинного діяння і розкриває його соціальну сутність.

Якщо розглядати суспільну небезпечність контрабанди залежно від конкретно-історичних умов, то слід відзначити, що зародження і розвиток контрабанди розпочалися в стародавні часи, але в той період контрабанду не визнавали злочином.

У процесі розвитку суспільних відносин законодавець криміналізував контрабанду, а контрабанду наркотичних засобів як самостійний злочин в Україні уперше криміналізовано 1995 року, тому у сучасній спеціальній літературі немає досліджень, присвячених комплексному визначенню факторів, які визначають суспільну небезпечність контрабанди наркотичних засобів.

При коментуванні контрабанди наркотичних засобів в одному з Науково-практичних коментарів до КК України вказано, що суспільна небезпечність контрабанди наркотичних засобів визначається тим, що таким способом на територію України або з її території, чи транзитом через територію України неконтрольовано переміщуються вказані засоби, що становлять небезпеку для здоров'я населення [96, с. 805].

В іншому Науково-практичному коментарі до КК України вказується, що суспільна небезпечність контрабанди наркотичних засобів визначається насамперед поширеністю цього злочину у сфері їх обігу, внаслідок цього в Україну незаконно імпортуються з інших держав наркотичні засоби. На її території почали створюватися міжнародні кримінальні угруповання, які зайнялись наркобізнесом. У державі збільшилась кількість наркоспоживачів, кількість підпільних лабораторій, де виготовляють наркотики.

Г. Г. Лобода, досліджуючи питання обумовленої кримінальної відповідальності за контрабанду наркотичних засобів, зазначає, що контрабанда наркотичних засобів посягає, насамперед, на встановлений

порядок переміщення таких речовин через митний кордон, а вже потім на встановлений порядок їх обігу в Україні, внаслідок чого створюється загроза заподіяння шкоди національній та громадській безпеці у сфері охорони життя та здоров'я людей, що може призводити і до інших тяжких наслідків. Це діяння вказує на підвищений ступінь та характер суспільної небезпечності, оскільки воно може бути також поєднаним з іншими злочинами [40, с. 95].

Суспільна небезпечність контрабанди наркотичних засобів полягає і в тому, відзначає автор, що цей злочин сприяє наповненню внутрішнього ринку небезпечними речовинами, обіг яких у державі заборонений.

Постійно збільшується кількість осіб, які їх вживають, зростає кількість злочинів, більшість з яких – корисливі злочини. Це призводить до зростання злочинності у державі, яка тісно пов'язана з незаконним обігом наркотиків та наркоманією, міжнародною, транскордонною та організованою злочинністю. Створюються злочинні організовані угруповання, котрі займаються їх контрабандою і розповсюдженням, встановлюються міжнародні транскордонні злочинні зв'язки, підкуповуються посадові особи, морально розкладається державна влада тощо [40, с. 96–97].

Отже, кожний із цих шкідливих проявів контрабанди характеризує один із факторів, які визначають її суспільну небезпечність. Але тільки максимально повно встановлена сукупність цих факторів може створити цілісну картину суспільної небезпечності контрабанди наркотичних засобів.

Враховуючи вищевикладене, слід розкрити вже визначені риси суспільної небезпечності контрабанди наркотичних засобів, а також визначити й інші об'єктивні прояви суспільної небезпечності цього злочину.

Суспільна небезпечність контрабанди наркотичних засобів полягає в тому, що це явище завдає збитків національним інтересам держави, оскільки йдеться про руйнування фізичного і морального здоров'я нації, її генофонду, інтелектуального потенціалу суспільства, про добробут громадян, стабільність у державі і її розвиток. Немедичне вживання наркотичних

засобів призводить до поступової залежності від вказаних речовин і, як наслідок, до наркоманії.

Наркоманія виражається у фізичній і психічній залежності від наркотичного засобу, при якій життєдіяльність організму підтримується на певному рівні тільки за умови постійного вживання вказаних речовин, доза яких постійно зростає, що призводить до глибокого виснаження фізичних і психічних функцій організму [77, с. 15].

Особлива небезпека наркотизації населення пов'язана з тим, що, як правило, більшість наркоманів – це молодь. Саме вона з нестійкими ціннісними орієнтаціями та відсутністю усталеного інтегрального статусу стає основною жертвою наркоманії. До того ж, діти, які народжуються від батьківнаркоманів, не можуть бути повністю здоровими.

Дослідженнями, проведеними генетиками, відкрито тривожні симптоми: наркоманія може передаватися спадково [46, с. 3]. Отже, заподіюється шкода нащадкам через руйнування генофонду.

Суспільна небезпечність контрабанди наркотичних засобів полягає і в тому, що вживання вказаних засобів і речовин є загрозою заподіяння шкоди не тільки здоров'ю конкретної особи, а й здоров'ю населення в цілому. Це пряма загроза захворіти на синдром набутого імунodefіциту людини (СНІД).

Підвищена суспільна небезпечність цього злочину полягає і в тому, що при вчиненні контрабанди завдається економічна шкода державі. Дуже важливо розуміти: гроші «вилучаються» злочинними співтовариствами у населення в обмін на наркотики, що наносить колосальну шкоду легальній економіці. На вказані суми грошей особи, які вживають наркотичні засоби щорічно, не купують легітимні товари та послуги. Величезні суми витрачаються на утримання міліції, судової системи в роботі з наркоманами, на програми їх лікування і реабілітації, які могли бути використані для вирішення важливих соціальних проблем, пов'язаних з розвитком науки, освіти, культури, мистецтва, охорони здоров'я населення і таке ін. [71].

Суспільна небезпечність контрабанди наркотиків полягає і в тому, що наноситься значна шкода хіміко-фармацевтичній галузі держави, оскільки існує також реальна загроза використання потенціалу хіміко-фармацевтичної та хімічної промисловості держави для незаконного виготовлення наркотичних засобів і психотропних речовин у підпільних лабораторіях, переходу цих засобів і речовин у незаконний обіг.

Для виготовлення синтетичних наркотиків у підпільних лабораторіях залучаються спеціалісти-хіміки, а для їх синтезу потрібні хімічні речовини, які можна здобути тільки в хіміко-фармацевтичній чи хімічній промисловості незаконним шляхом [5, с. 122].

Суспільна небезпечність контрабанди наркотичних засобів визначається також поширеністю цього злочину у сфері їх обігу, а ці поняття взаємопов'язані, позаяк поширеність діяння – один із важливих показників її суспільної небезпечності.

На початку третього тисячоліття розповсюдження наркотиків набуло глобальних масштабів і стало загрозою для всього світового суспільства. Сьогодні приблизно підраховано, що у всьому світі більше 200 млн. осіб зловживає різними наркотиками [58].

Для України це питання також є актуальним. Проблемою залишається і те, що кількість осіб, які вживають наркотичні засоби, збільшується.

Слід зазначити, що під час транзитного перевезення наркотиків певна їх частина залишається в нашій державі, отже, Україна з транзитної держави перетворюється на державу, де розповсюджуються і вживаються наркотики. Занепокоєння викликає і те, що контрабандним шляхом у державу поставляються синтетичні і напівсинтетичні наркотики (героїн, кокаїн, метамфетамін, екстазі і ін.).

Суспільна небезпечність контрабанди наркотичних засобів полягає і в тому, що контрабандне ввезення в Україну вказаних речовин може стати умовою вчинення інших, більш тяжких злочинів. На практиці нечастими є випадки, коли «солідний» контрабандист обмежується вчиненням лише

однієї контрабанди. Найчастіше при цьому вчиняються й інші злочини: одні є засобом забезпечення наступної контрабанди, інші – її продовженням або обов'язковим супутником [12, с. 80].

Безперечно, викликає занепокоєння посилення негативної тенденції, пов'язаної із втягуванням у контрабандну діяльність посадових осіб, які за своїми службовими обов'язками безпосередньо повинні вести боротьбу з цим негативним явищем. Контрабанда сьогодні характеризується постійним вдосконаленням старих та застосуванням новітніх довершених способів її вчинення, накопиченням неабиякого досвіду, використанням найсучасніших досягнень науки і техніки.

Ще одним фактором, який визначає суспільну небезпечність контрабанди, є те, що деякі форми сучасної контрабанди все тісніше зливаються із структурами організованої злочинності, яка є одним із найбільших деструктивних явищ, що негативно впливають на соціальний, економічний і культурний розвиток будь-якої держави.

Також при вчиненні контрабанди особа має корисливу мету, тобто вчиняє її з метою незаконного (протиправного) збагачення. Вчинивши дії, що утворюють склад контрабанди, вбачається прояв характеру суспільної небезпечності цього кримінально караного діяння. Вчинення контрабанди наркотичних засобів з метою протиправного збагачення є великою небезпекою для суспільства, оскільки здійснення низки злочинів, зокрема корисливої спрямованості, стає економічно вигідним [39, с. 354].

Отже, контрабанда наркотичних засобів є злочином із високим ступенем суспільної небезпечності. Цим злочином завдаються збитки національним інтересам держави, оскільки йдеться про руйнування фізичного і морального здоров'я нації, її генофонду, інтелектуального потенціалу суспільства.

Вчинення контрабанди наркотичних засобів сприяє поширенню такого негативного явища, як наркотизм. Цей злочин завдає істотної шкоди економічно-господарській діяльності держави. Деякі форми сучасної

контрабанди наркотиків дедалі тісніше зливаються зі структурами організованої злочинності і набувають рис національної і транснаціональної організованої злочинності. Крім того, контрабанда наркотичних засобів нерідко сприяє розширенню тіньового сектора економіки, а в окремих випадках поєднується із вчиненням інших тяжких злочинів.

У сукупності із нормами Митного кодексу, якими встановлено адміністративну відповідальність за контрабанду, вказані норми Кримінального кодексу України, напевно, повинні справляти враження належного правового запобігання контрабанді у всіх її можливих проявах та її суспільно небезпечним наслідкам.

Законом України №4025-VI визначення поняття кримінально караної контрабанди (ч. 1. ст. 201 КК), були виключені такі предмети контрабанди як:

- товари;
- історичні цінності;
- стратегічно важливі сировинні товари, щодо яких законодавством встановлені відповідні правила вивезення за межі України, які передбачались в попередній редакції цієї статті.

У зв'язку з тим, що відповідно до п. 18 ч. 1 ст. 4 МК [43] поняттям «культурні цінності» охоплюються й історичні цінності, виключення з диспозиції ч. 1 статті 201 КК вказівки на останні як предмет контрабанди є логічним [31].

Виключення ж з неї поняття «товарів» призвело до законодавчого обмеження видів майна, які можуть бути предметом кримінально караної контрабанди, лише культурними цінностями, та речовинами, матеріалами, зброєю і спеціальними технічними засобами, обіг яких в Україні обмежено і регулюється окремими законами, на які прямо вказується в диспозиції.

Контрабанда будь-яких інших товарів, наприклад, валюти, коштовних металів і каміння та виробів з них нафти, газу, електроенергії, військового спорядження, а також важливих для економічної та оборонної безпеки

держави сировинних товарів, чи інших предметів, вчинені у будь-яких обсягах, з 17.01.2012 в Україні перестали бути злочинними.

Такі діяння можуть кваліфікуватися лише як адміністративні правопорушення, строк давності притягнення за які обмежується двома або шістьма місяцями. А тому, з урахуванням високого рівня латентності контрабанди та корупційної складової при її здійсненні, можна вважати, що законом №4025-VI законодавець сприяв не тільки контрабанді у особливо великих розмірах, а й уникненню юридичної відповідальності за неї.

Вказане є вигідним олігархічним фінансово-промисловим корпораціям та корумпованій частині чиновників.

Кримінальні кодекси Казахстану, Росії, Молдови предметами контрабанди визначали «товари або інші предмети» та «товари, предмети та інші цінності» [87, с. 85; 90, с. 91; 89, с. 90].

Відповідно до параграфів 372 та 373 Германського положення про податки від 17.03.1976 р. контрабанда полягає у тому, що винна особа всупереч існуючій забороні ввозить, вивозить або перевозить ті або інші предмети без представлення їх належній митниці [37].

Але у 2011 році Федеральним Законом Російської Федерації №559740-5, статтю 188 (контрабанда) було виключено з КК РФ, проте кодекс було доповнено статтями 226-1 (контрабанда стратегічно важливих сировинних товарів та ресурсів) та 229-1 (контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин та інструментів, що використовуються для їх виготовлення) внаслідок чого контрабанду товарів та інших предметів також було декриміналізовано [90].

Вказане рішення обґрунтовувалось поясненням, що «у більшості розвинутих країн порушення митних правил переміщення товарів не є кримінально караним».

Український законодавець з цього питання, по суті, продублював російського. Для безпеки держави є важливою й протидія незаконному вивезенню за межі України стратегічно важливих сировинних товарів, тобто

тих, що мають значення для забезпечення її як обороноздатності, так і економічної безпеки.

Але у зв'язку з відсутністю нормативного визначення таких товарів та їх переліку, норма про контрабанду за вказаною ознакою в Україні фактично не застосовувалася [11, с. 118].

Замість розробки та затвердження нормативних документів щодо визначення та переліку стратегічно важливих сировинних товарів та правил вивезення їх за межі України, законодавець вчинив так само, як і з товарами - виключив їх як предмет контрабанди. Хоча пам'ятаємо, що в Російській Федерації КК було доповнено статтею 226-1 (контрабанда стратегічно важливих сировинних товарів та ресурсів) але їх перелік там також ще не затверджено [90].

Схоже, що вказана тенденція серед розвинутих країн і тих, хто до них прагне, буде поширюватись і надалі. Проте вбачається, що справжньою метою такої декриміналізації, у більшій мірі, є лібералізація переміщення товарів та фінансових ресурсів за межі держави, зменшення витрат на митні збори до бюджету держави, а також уникнення покарання за контрабанду особами, які мають достатньо високий соціальний статус.

Пленум Верховного Суду України у своїй постанові №8 від 03.06.2005 року абсолютно правильно зазначив: «Особи, що вчинюють контрабанду та порушують митні правила, посягають на встановлений законодавством України порядок переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України, внаслідок чого завдають шкоду економіці держави, її культурній спадщині, здоров'ю населення та громадській безпеці, сприяють розширенню тіньового сектора економіки» [50].

Таким чином, на сьогодні, в умовах глобалізації економіки, це загальносвітова тенденція, яка не тільки стимулює розвиток економіки, але й загрожує національними і державними інтересами, їх суверенітету та національній ідентичності.

В дійсності ж кримінально-правова заборона контрабанди будь-яких товарів у великих розмірах не створює перешкод для їх вільного легального та правомірного переміщення через державний або митний кордони. Вона є правовим інститутом протидії незаконному переміщенню товарів через митний кордон, яке загрожує значною шкодою інтересам держави або створює загрозу такої шкоди.

Виділення законодавцем у самостійну норму контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів з метою її віднесення за об'єктом до злочинів, що посягають на встановлений порядок їх обігу та здоров'я населення, а також через особливості предмету злочину, також не є оптимальним та послідовним.

За таких умов законодавець міг би виокремити й норми про контрабанду зброї та боєприпасів, вибухових речовин, а також отруйних, сильнодіючих речовин, радіоактивних матеріалів та спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації, а не поміщати їх до статті 201 КК.

1.3. Кримінально-правова характеристика предмета контрабанди

Поняття предмета злочину використовується у кримінально-процесуальному праві, криміналістиці, оперативно-розшуковій діяльності, кримінології, окрім того – у філософії права, юридичній психології, соціології [47, с. 89].

Виходячи із цього, в юридичних науках затвердився методологічний підхід починати дослідження окремих видів або груп злочинів з опису їхньої предметної характеристики, що розкриває стійкі й типові ознаки цих злочинів.

Такий опис, у свою чергу, утворює основу для розробки методики й тактики виявлення злочинів, попередження й розслідування. Для цього широко й послідовно застосовуються кримінально-правова, криміналістична,

кримінологічна, оперативно-розшукова характеристики щодо дослідження конкретних злочинів із позицій відповідних наук [41, с. 107]

Аналіз робіт, які присвячені дослідженню оперативно-розшукової характеристики окремих злочинів, дає нам можливість виділити один з основних її елементів – предмет злочину. Це наукове поняття найбільш досліджено в кримінально-правовій науці і вирізняється фундаментальним значенням для кримінально-правової доктрини, законотворення і юридичної практики [100].

Зокрема, без правильного встановлення предмета злочину є проблематичним, а інколи й неможливим вирішення питання щодо притягнення особи до кримінальної відповідальності.

В умовах дії чинного Кримінального процесуального кодексу окремої уваги потребує розгляд предмета контрабанди як елемента оперативно-розшукової характеристики.

Вважаємо доцільним для дослідження предмета контрабанди розглянути загальне поняття предмета злочину. При цьому варто керуватися таким його визначенням: предмет злочину – це факультативна ознака об'єкта злочину, що знаходить свій прояв у матеріальних цінностях (котрі людина може сприймати органами чуття чи фіксувати спеціальними технічними засобами), з приводу яких та шляхом безпосереднього впливу на які (або без такого впливу) вчиняється злочинне діяння [47, с. 109-110].

Варто зазначити, що поняття «матеріальні цінності» використовується у Кримінальному кодексі України як предмет окремих злочинів. Як різновид матеріальних цінностей використовується, наприклад, також поняття «культурні цінності» (ст. 201 КК).

За своєю кримінально-правовою характеристикою [4] досліджуваний нами злочин віднесений до злочинів, вчинюваних у сфері господарської діяльності, які об'єднані в розділі 7 КК України, та у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інших злочинів проти здоров'я населення, визначених у розділі 13 КК України.

Виділяючи ці родові ознаки, законодавець тим самим визначив відповідні організаційні структури (суб'єкти оперативно-розшукової діяльності) правоохоронної системи держави щодо протидії цьому злочину.

Із загального їх обсягу найбільш значними для правоохоронної практики взаємодіючих суб'єктів (митної служби, прикордонної служби, СБУ) є такі склади злочинів:

1. Ст. 201 КК України – контрабанда, тобто переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї та боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї), а також спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації.
2. Ст. 305 КК України – контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів, тобто їх переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю.

Усі ці злочини за своїми кримінально-правовими характеристиками належать до змішаної компетенції правоохоронних органів, але найбільшою мірою вони становлять безпосередній обсяг їх виявлення, попередження й розслідування підрозділами митної служби й різними структурними підрозділами СБУ та МВС.

Предметом злочину в складі контрабанди є матеріальні об'єкти, перераховані в ст.ст. 201 та 305 КК України [31].

Підвищена кримінальна відповідальність (ч. 2 ст. 201, чч. 2 та 3 ст. 305 КК України) настає за контрабандне переміщення матеріальних об'єктів, щодо яких установлені спеціальні правила переміщення через митний кордон, вичерпний перелік яких повинний зазначатися в нормах за родовою

їх належністю, що вимагає додаткового тлумачення їхньої сутності для повноти визначення оперативно-розшукових ознак.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» від 15 листопада 2011 року було внесено суттєві зміни до диспозиції ст. 201 КК України.

Так, із частини 1 цієї статті вилучено два види предмету контрабанди, а саме товари у великому розмірі та стратегічно важливі сировинні товари, щодо яких законодавством встановлено відповідні правила вивезення за межі України. Крім того, вдосконалено редакцію норми щодо історичних цінностей, які відтепер є різновидом культурних цінностей, як предмету контрабанди [1].

У новій редакції ст. 201 КК України предметами контрабанди є:

- культурні цінності;
- отруйні, сильнодіючі, вибухові речовини;
- радіоактивні матеріали;
- зброя та боєприпаси (крім гладкоствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї);
- спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації [31].

За ст. 305 до предметів контрабанди також додаються наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги чи прекурсори, фальсифіковані лікарські засоби.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» культурні цінності – це об'єкти матеріальної та духовної культури, що мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення і підлягають збереженню, відтворенню та охороні відповідно до законодавства України [64].

Там же наводиться перелік об'єктів, які належать до культурних цінностей:

- оригінальні художні твори живопису, графіки та скульптури;

- предмети, пов'язані з історичними подіями, розвитком суспільства та держави, історією науки і культури;
- предмети музейного значення, знайдені під час археологічних розкопок;
- унікальні та рідкісні музичні інструменти;
- рідкісні монети, ордени, медалі, печатки та інші предмети колекціонування;
- рідкісні поштові марки тощо [64].

Культурними можуть визнаватися цінності як світського, так і релігійного характеру або їхні колекції. Цей перелік культурних цінностей склався згідно з Конвенцією про заходи, спрямовані на заборону та запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності ООН від 14 листопада 1970 року, яка ратифікована Україною у 1988 році [69].

Належність об'єкта до культурної цінності визначає державна експертиза культурних цінностей, яка складається з всебічного аналізу і вивчення культурної цінності об'єктів, заявлених до вивезення, тимчасового вивезення та повернутих в Україну після тимчасового вивезення, а також вилучених митними або правоохоронними органами, конфіскованих за рішенням суду та обернених відповідно до закону в дохід держави, за результатами яких складається експертний висновок.

Щодо інших матеріальних об'єктів, що належать до предмета контрабанди за ст. 201, то серед науковців немає єдиної думки. Так, із позиції В. М. Киричка, О. І. Перепелиці, В. Я. Тація [32, с. 583] ми бачимо, що таке визначення предмету не дає повного уявлення про окремі його види, що, у свою чергу, негативно впливає на формування оперативно-розшукової характеристики контрабанди певних матеріальних об'єктів.

О. О. Дудоров та М. І. Хавронюк більш докладно характеризують названі вище предмети контрабанди [49, ст. 201], але також у цих визначеннях є певні неузгодженості. Це стосується, наприклад, бойових

припасів і зброї. На нашу думку, таку невизначеність усуне ухвалення Закону України «Про зброю».

Окремої уваги потребує поява нового предмету контрабанди – спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації. Важливість цього питання можна простежити на прикладі останніх доповнень та змін, внесених до Кримінального кодексу України, а саме до ст.ст. 201 та 359.

При цьому контрабанда технічних засобів негласного отримання інформації прирівнюється до контрабанди вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї та боєприпасів, а санкції, передбачені ст. 359 КК України, зазнали значного посилення [62; 66].

Однак розглядуване питання досить суперечливе, позаяк допоки в чинному українському законодавстві чіткого визначення спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації ще не існує.

Найбільш широко використовуваними засобами для негласного отримання інформації, ми вважаємо, можуть бути такі категорії засобів:

- засоби контролю акустичної інформації;
- засоби контролю візуальної інформації;
- засоби контролю телекомунікаційних каналів та вилучення інформації.

Спірні питання щодо належності предмета до спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації повинні вирішуватись експертним шляхом, для чого необхідно на законодавчому рівні затвердити технічні умови, які визначатимуть чіткі вимоги до кожної з вказаних вище категорій цих засобів.

На сьогодні перелік ознак спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації міститься у:

- контрольному списку товарів, наведеному в частині А3 розділу 5 Списку товарів подвійного використання, що можуть бути використані у створенні звичайних видів озброєнь, військової чи спеціальної техніки, який додається до Порядку здійснення

державного контролю за міжнародними передачами товарів подвійного використання, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 28 січня 2004 року № 86;

- листі Служби безпеки України від 6 жовтня 2004 року № 36/6294;
- додатку № 2 листа Державної митної служби України від 2 листопада 2004 року № 25/7-09-18/13158 «Про надання додаткової інформації» [80, с. 152].

Контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів тягне відповідальність за ст. 305 КК [31].

Предметом злочину є:

- наркотичні засоби;
- психотропні речовини;
- аналоги наркотичних засобів і психотропних речовин;
- прекурсори, фальсифіковані лікарські засоби.

Структура й повний перелік наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів визначається Комітетом із контролю за наркотиками й затверджується КМ України.

Такий Перелік – це згруповані в списки наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори, включені до таблиць I–IV згідно із законодавством України та міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [49, с. 899-901].

Для встановлення виду, назви і властивостей наркотичного засобу, психотропної речовини, їх аналога чи прекурсору, фальсифікованого лікарського засобу походження, способу виготовлення чи переробки цих засобів і речовин, а також належності рослини до культур, які містять наркотичні засоби, необхідні спеціальні знання. Тому у справах даної категорії обов'язково має бути висновок експерта із цих питань.

З викладеного ми бачимо, що загальною вимогою щодо належності об'єкта до певного виду предмета контрабанди є обов'язкове проведення

експертизи, що також становить окрему проблему щодо визначення предмета контрабанди.

Не можемо не звернутись ще до однієї загальної проблеми, яка виникла з уведенням у дію чинного Кримінального процесуального кодексу.

Розглянемо цю проблему на прикладі ст. 305 КК України. Ми знаємо, що разом із предметом вихідну інформацію для розроблення оперативно-розшукової характеристики контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів, фальсифікованих лікарських засобів та проведення оперативно-розшукових заходів становлять насамперед положення антинаркотичного законодавства.

Так, Законом України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори» регулюються суспільні відносини у сфері обігу в Україні цих засобів і речовин, визначаються порядок, умови та особливості здійснення діяльності, пов'язаної з таким обігом [62].

При цьому, згідно з ч. 3 ст. 3 цього Закону, у разі, коли міжнародним договором України встановлено інші правила, ніж передбачені законодавством про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори, застосовуються правила міжнародного договору.

Законом України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» [63] передбачено систему заходів, спрямованих проти незаконного обігу цих засобів і речовин, повноваження відповідних державних органів щодо протидії такому обігу шляхом проведення таких оперативно-розшукових заходів, як контрольована поставка та оперативна закупка наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів [63].

Однак у сучасній редакції Кримінального процесуального кодексу України, на нашу думку та думку багатьох науковців, нечітко визначені підстави для проведення ОРД і досудового розслідування, що негативно впливає на проведення оперативно-розшукових заходів щодо протидії

контрабанді. Тому, ми погоджуємося, необхідне чітке розмежування сфер оперативно-розшукової та кримінально-процесуальної діяльності [8, с. 46].

Розроблена МВС, Службою безпеки та Міністерством доходів і зборів України спільна Інструкція про порядок проведення контрольованої поставки, контрольованої та оперативної закупки товарів, предметів, речей, послуг, документів, засобів і речовин, у тому числі заборонених для обігу, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форм власності також не дає вичерпного уявлення про реалізацію цих заходів відповідно до конкретних предметів контрабанди.

Потребує окремої уваги з боку Верховного Суду України узагальнення судової практики у справах про контрабанду, яке не проводилось із червня 2005 року. Потреба в цьому визначається:

- по-перше, прийняттям Кримінального процесуального кодексу і втратою актуальності окремих положень Постанови Пленуму Верховного Суду України від 3 червня 2005 року № 8, наприклад частини 2 пункту 13 Постанови [81];
- по-друге, зміною предметів контрабанди і розбіжністю у їх визначенні.

Таким чином, розглянуті питання охоплюють основні проблеми визначення предмета контрабанди щодо ст.ст. 201 та 305 [31].

Викладене показує, що незважаючи на те, що вказаній проблемі присвячені окремі монографічні дослідження і наукові публікації, багато її аспектів потребують подальшої розробки.

1.4. Порівняльний аналіз контрабанди за кримінальним законодавством України та законодавством інших країн

Порівняльний аналіз будь-якого правового явища має глибокий науковий сенс, оскільки дає можливість не лише вивчити зарубіжний досвід,

а й дослідити його позитивні тенденції з метою осмислення на предмет доцільності запозичення у вітчизняне законодавство.

Існування такого складу злочину в зарубіжному кримінальному праві підштовхує до висновку про необхідність проведення аналізу зарубіжного кримінального законодавства країн СНД та деяких інших зарубіжних країн.

Враховуючи історичну долю українського законодавства, історичну та сучасну подібність суспільно-економічних відносин у державах - країнах колишнього СРСР та сучасної СНД, проаналізуємо насамперед законодавство цих країн. Тим більше більшість країн для визначення такого переміщення використовує єдине слово «контрабанда», яке запозичене з італійської мови [101, с. 211].

У КК Російської Федерації найбільший інтерес із точки зору такого порівняльного дослідження має ст. 188, якою передбачена кримінальна відповідальність за вчинення контрабанди. Згідно з ч. 1 цієї статті під контрабандою розуміють переміщення у великому розмірі через митний кордон Російської Федерації товарів або інших предметів, за винятком вказаних у ч. 2 цієї статті, вчинене поза або з приховуванням від митного контролю або з обманним використанням документів або засобів митної ідентифікації, або поєднане з недекларуванням або недостовірним декларуванням [90].

Стаття 188 КК РФ складається із чотирьох частин. Частиною 2 цієї статті передбачено кримінальну відповідальність за переміщення через митний кордон Російської Федерації наркотичних засобів, психотропних, сильнодіючих, отрутних, отруйливих, радіоактивних речовин, радіаційних джерел, ядерних матеріалів, вогнепальної зброї, вибухових пристроїв, боєприпасів, зброї масового ураження, засобів її доставки, іншого озброєння, іншої військової техніки, а також матеріалів і устаткування, які можуть бути використані при створенні зброї масового ураження, засобів її доставки, іншого озброєння, іншої військової техніки, щодо яких встановлені спеціальні правила переміщення через митний кордон Російської Федерації,

стратегічно важливих сировинних товарів або культурних цінностей, щодо яких встановлені спеціальні правила переміщення через митний кордон Російської Федерації, якщо ці діяння вчинені поза або з приховуванням від митного контролю або з обманним використанням документів або засобів митної ідентифікації або поєднане з недекларуванням або недостовірним декларуванням [90].

Кваліфікуючими ознаками відповідно до частин 3, 4 КК РФ є вчинення діяння, передбаченого частинами 1 або 2 (згідно з ч. 4 також і ч. 3) цієї статті:

- 1) службовою особою з використанням свого службового становища;
- 2) із застосуванням насильства до особи, яка здійснює митний контроль (ч. 3);
- 3) вчинене організованою групою (ч. 4).

Як і ст. 201 КК України, ст. 188 КК РФ віднесена до злочинів, які за своїм родовим об'єктом посягають на порядок здійснення господарської (економічної) діяльності. Очевидно, основним безпосереднім об'єктом злочину є порядок зовнішньоекономічної діяльності [90].

При порівняльному аналізі стає очевидною певна схожість при визначенні законодавцями поняття контрабанди, але суттєвою є різниця у конструкції норм при передбаченні особливостей кримінальної відповідальності за контрабанду певних об'єктів та при утворенні кваліфікованих складів.

КК Республіки Білорусь містить ст. 228, якою передбачає кримінальну відповідальність за переміщення у великому розмірі через митний кордон Республіки Білорусь товарів і цінностей, заборонених або обмежених до такого переміщення, за винятком вказаних у ч. 2 цієї статті, вчинене або з приховуванням від митного контролю, чи з обманним використанням документів або засобів ідентифікації, чи поєднане з недекларуванням або завідомо недостовірним декларуванням [88].

Частина 2 ст. 228 КК РБ подібна до ч. 2 ст. 188 КК РФ. Частинами 3, 4 передбачена кримінальна відповідальність за відповідно кваліфікований та

особливо кваліфікований склади злочину - контрабанда. При чому ч. 4 ст. 228 КК РБ аналогічна до ч. 4 ст. 188 КК РФ.

Існують певні відмінності при конструюванні кваліфікованих складів злочину. Відповідно до ч. 3 ст. 228 КК РБ кваліфікованими складами цього злочину є вчинення його:

- групою осіб за попередньою змовою;
- особою, раніше судимою за контрабанду;
- службовою особою з використанням своїх службових повноважень;
- із застосуванням насильства до особи, яка здійснює митний контроль [88].

З урахуванням особливостей викладення правового матеріалу кримінальне законодавство кожної держави має свою специфіку.

Порівняльний аналіз було здійснено за законодавством тих країн, де законодавець дотримується концепції покарання конкретного діяння. Зокрема, у КК Австрії, Польщі, США, ФРН, Іспанії, Швейцарії статті формулюються інакше, ніж у кримінальному законі України, і починаються, як правило, зі слів «хто», «той, хто» або «особа».

Як зазначає О. Малиновський, така різниця певною мірою обумовлена пануючою кримінально-правовою доктриною [42, с. 296].

Якщо законодавець дотримується теорії кримінального права діяча, то конструкція статті кримінального кодексу буде такою: «Той, хто вчинив заборонене діяння, карається».

Цілком очевидно, що порівнювати законодавство країн колишнього СРСР із законодавством України набагато простіше, ніж із законодавством країн так званого «далекого зарубіжжя», оскільки законодавці всіх країн колишнього СРСР розробляли концепції покарання конкретного діяння (а не діяча), тому стаття буде сформульована інакше: «вчинення протиправного діяння карається».

Таким чином, врахування наведених міркувань дає змогу дійти таких висновків:

1. Законодавчі критерії визначення поняття контрабанди за більшістю кримінальних кодексів країн СНД є тотожними.

2. Серед кримінальних кодексів більшості країн СНД переважає така конструкція статті, де у ч. 1 міститься основний склад злочину - контрабанда, у ч. 2 законодавець спеціально регламентує випадки контрабанди найбільш важливих предметів.

Частинами 3, 4 передбачені такі найчастіше повторювані кваліфікуючі й відповідно особливо кваліфікуючі ознаки, як: 1) вчинення за попередньою змовою групою осіб; 2) службовою особою з використанням свого службового становища; 3) поєднане з насильством щодо особи, яка здійснює митний контроль; 4) вчинене організованою групою.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ КОНТРАБАНДИ В УКРАЇНІ

2.1. Значення об'єкта та предмета у кваліфікації контрабанди

В умовах ринкової економіки одним з основних завдань зовнішньоекономічної політики Української держави на сучасному етапі є всебічний розвиток і розширення зовнішньої торгівлі, зміцнення економічних зв'язків з іншими країнами, захист вітчизняного товаровиробника, впорядкування системи збору митних платежів.

Вирішення цього завдання, поряд із проведенням у країні соціально-економічних реформ, багато в чому залежить і від належного правового регулювання діяльності господарюючих суб'єктів у галузі зовнішньоекономічних зв'язків, удосконалення порядку переміщення товарів та інших предметів через митний кордон держави.

Аналіз судової практики за останні роки свідчить про те, що, коли раніше через митний кордон України незаконно перемішуватися переважно такі товари масового вжитку, як промислові вироби, аудіо-, відеоапаратура, продукти харчування, алкогольні напої, то сьогодні предметом нелегального ввезення в державу і вивезення із неї стають, здебільшого, стратегічно важливі сировинні товари, устаткування, технології, шкідливі для навколишнього середовища виробничі відходи, отруйні та радіоактивні речовини, наркотичні засоби, спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації, що безумовно завдає значної шкоди економіці ношої держави [83].

Суспільна небезпека злочину, передбаченого ст. 201 КК України, полягає у тому, що він заподіює економічні збитки державі, пов'язані з несплатою обов'язкових платежів як під час перетину митного кордону України, так і у зв'язку з реалізацією контрабандних товарів на території України чи за її межами, що сприяє процесу «відмивання» (легалізації)

доходів, отриманих злочинним шляхом і розширенню «тіньового» сектору економіки.

Контрабанда заподіює шкоду не лише фінансовій системі держави, інтересам господарювання, а й встановленому порядку управління, національній культурній спадщині українського народу, відносинам України з іншими державами, нормальному міжнародному культурному обміну, іншим соціальним цінностям.

Питання про кримінальну відповідальність за контрабанду регулюється ст. 201 чинного КК України, яка розміщена в розділі VII «Злочини у сфері господарської діяльності» Особливої частини [31].

Дотепер ще немає єдності поглядів щодо поняття об'єкта контрабанди, тому в науці кримінального права це питання було і залишається гостро дискусійним. Перш ніж приступити до характеристики об'єкта контрабанди, необхідно з'ясувати, що, власне, є об'єктом злочину.

Об'єкт злочину - надзвичайно важливий, хоч і юридично рівноправний, рівнозначний, обов'язковий елемент складу будь-якого кримінального протиправного і суспільно небезпечного діяння.

Загальна теорія об'єкта злочину детально і глибоко розроблена в юридичній науці, проте питання, пов'язані з його визначенням, є одним з найбільш проблемних у науці кримінального права.

Правильне встановлення об'єкта злочинного посягання має велике теоретичне та практичне значення, оскільки саме це сприяє з'ясуванню соціально-політичної суті злочину, зокрема характеру та ступеня його суспільної небезпеки.

Класифікація об'єкта злочину в науці кримінального права проводиться зарізними ознаками, однак домінує думка про те, що всі об'єкти потрібно кваліфікувати в залежності від:

- а) ступеня узагальненості суспільних відносин, що охороняються кримінальним правом, які виступають об'єктами різних злочинів (класифікація по «вертикалі»);

б) важливості суспільних відносин, що охороняються, яким заподіює шкоду конкретний злочин (класифікація безпосередніх об'єктів по «горизонталі») [23, с. 11-20].

Сутність цієї класифікації полягає в тому, що на рівні безпосереднього об'єкта виділяються основний, додатковий і факультативний об'єкти. Необхідність у такій класифікації виникає тоді, коли той самий злочин одночасно заподіює збиток декільком суспільним відносинам.

З моменту прийняття 05.04.2001 року Кримінального кодексу України, контрабанда (ст. 201) віднесена до розділу XII - «Злочини у сфері господарської діяльності».

Отже, можна дійти висновку про те, що родовим об'єктом складу злочину «Контрабанда», передбаченого ст. 201 КК України, є суспільні відносини, які охороняються кримінальним законом щодо забезпечення господарської діяльності в Україні.

Кожен зі злочинів, об'єднаних за ознаками спільності родового об'єкта, характеризується своїм безпосереднім об'єктом, установлення якого має важливе значення для правильної соціально-політичної оцінки злочину і його юридичної кваліфікації.

У науці кримінального права під безпосереднім об'єктом посягання розуміють конкретні суспільні відносини, які поставлені законодавцем під охорону певного кримінального закону і яким завдається шкода злочином, що підпадає під ознаки даного складу [83, с. 87].

Надзвичайно складним у теорії кримінального права виявилось питання про безпосередній об'єкт контрабанди.

Як видається, це є головною причиною того, що більшість авторів наукових публікацій з цих питань уникають визначення безпосереднього об'єкта цього злочину.

Відзначимо, що за радянських часів переважна більшість учених безпосереднім об'єктом контрабанди визнавала монополію зовнішньої торгівлі держави, однак згодом науковці відмовились від такого твердження,

адже навіть при абсолютній монополії держави на зовнішню торгівлю не в усіх випадках під час незаконного переміщення товарів та інших предметів через державний кордон здійснювалося посягання саме на монополію зовнішньої торгівлі [6]

Такі вчені, як Г. В. Андрусів та О. Ф. Бантишев виділяють один, спільний безпосередній об'єкт для складів злочинів, які передбачають відповідальність за контрабанду та за контрабанду наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів і відносять їх до злочинів які посягають на встановлений порядок переміщення матеріальних цінностей, окремих предметів та речовин, які вилучені з вільного обігу, через митний кордон України, а також на її фінансово-кредитну систему.

При цьому безпосереднім об'єктом контрабанди є встановлений порядок переміщення окремих предметів та речовин, які вилучені з вільного обігу [2, с. 119].

При контрабанді історичних і культурних цінностей факультативним безпосереднім об'єктом виступають суспільні відносини, що охороняються кримінальним законом, з приводу забезпечення права народу на культурну спадщину.

Важливим у цьому випадку є той факт, що таке право народу гарантовано ст. 54, 56 Конституції України [22].

У випадку незаконного переміщення через митний кордон України отруйних, сильнодіючих, радіоактивних або вибухових речовин, зброї та боєприпасів, спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації факультативним безпосереднім об'єктом у таких злочинах виступають суспільні відносини, які охороняються кримінальним законом щодо забезпечення громадської безпеки, життя, здоров'я населення, приватного життя.

Аналогічної думки дотримуються й Г. В. Андрусів та О. Ф. Бантишев, які вважають, що заборона перевезення отруйних, сильнодіючих, радіоактивних, вибухових речовин, зброї та боєприпасів (предметів,

вилучених з вільного обігу) через митний кордон диктується інтересами громадської безпеки [2, с. 121-122].

До предметів контрабанди, з урахуванням диспозиції статті 201 КК України, відносять:

- культурні цінності;
- отруйні, сильнодіючі та вибухові речовини;
- радіоактивні матеріали;
- зброю та боєприпаси (крім гладкоствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї);
- спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації [10, с. 578].

Контрабанда культурних та історичних цінностей створює загрозу втрати назавжди унікальних предметів, історичне і культурне значення яких може мати далеко нееквівалентну грошову оцінку.

Кожна цивілізована країна прагне зберегти культурну спадщину для майбутніх поколінь своїх громадян. У Конвенції ЮНЕСКО від 14 листопада 1970 р. «Про заходи, спрямовані на заборону і попередження незаконного ввезення, вивезення і передачі права власності на культурні цінності», ратифікованій Указом Президії Верховної Ради УРСР від 10 лютого 1988 р., вказується, що кожна держава зобов'язана охороняти спадщину, котра складається з культурних цінностей, які знаходяться на її території, від загрози розкрадань, таємних розкопок та незаконного вивезення.

У Конвенції зазначається, що вивезення культурних цінностей можливе лише за спеціальним дозволом влади країни, а інша країна-учасниця Конвенції зобов'язана перешкоджати незаконному ввезенню відповідних предметів, передусім тих культурних цінностей, які викрадені з музеїв.

До культурних та історичних цінностей відносять: об'єкти матеріальної та духовної культури, що мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення і підлягають збереженню, відтворенню та охороні відповідно до законодавства України, а саме: картини, скульптури, малюнки, акварелі,

різноманітні види гравюр, мініатюри, вироби з порцеляни, кришталю, кераміки, дерева, шкіри, дорогоцінних і недорогоцінних каменів, дорогоцінних і недорогоцінних металів, кістки, предмети художніх народних промислів, гобелени, меблі, художній одяг і взуття, нумізматики (монети), художня зброя, книги, рукописи, пластинки, музичні інструменти, поштові марки та інші предмети, що складають велику художню, історичну, наукову, іншу культурну цінність та ін. [6].

Отруйні речовини - це отрути, токсини (бойові, лікарські, сільськогосподарські та інші), які, потрапляючи всередину організму людини через органи дихання, травлення або через шкіру, здатні викликати смерть людини або психоневрологічний розлад, порушення дихання чи функції серцево-судинної системи, ураження нирок (нефропатію) чи печінки (гепатопатію) тощо.

Вони можуть бути:

- мінерального (миш'як, стрихнін, ртуть та сулема, синильна кислота та інші ціаніди, пестициди тощо);
- рослинного (отрута, виділена із мухомора, блідої поганки тощо);
- тваринного (змійна отрута та отрута, що виробляється членистоногими тваринами);
- змішаного чи штучного (хімічного) походження.

Сильнодіючі речовини - це лікарські, побутові, промислові та інші хімічні речовини, здатні своїм впливом на живий організм заподіяти йому шкоди.

До них, зокрема, віднесені аміназин, бісептол, гросептол, еритроміцин, ефералган, камфора, корвалол, ністатин, нітрогліцерин, новокаїн, сульфадимезин, тетрациклін, фурацилін, деякі інсуліни та вітаміни, кислота нікотинова, настойки женьшеню і прополісу, розчин йоду спиртовий. До сильнодіючих речовин належать і інші кислоти, луги, солі [52, с. 578].

Вибухові речовини - це порох, динаміт, тротил, нітрогліцерин та інші хімічні речовини, їх сполуки або суміші, здатні вибухнути без доступу кисню.

Згідно з п. 1.8 Правил забезпечення збереження ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання (затверджені наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 14 грудня 2000 р. № 241) радіоактивні матеріали - це будь-які матеріали, які містять радіонукліди і для яких питома активність та сумарна активність вантажу перевищують межі, установлені нормами, правилами й стандартами з ядерної та радіаційної безпеки.

До них можна віднести: ядерне паливо, яке може виділяти енергію шляхом самопідтримуваного ланцюгового процесу ядерного поділу поза ядерним реактором, радіоактивні продукти та відходи, а також речовини природного або штучного походження, що містять у своєму складі радіоактивні ізотопи, які здатні до первісного випромінювання (руда уранова або торієва, уран-233, плутоній-239, америцій-242 тощо).

До вогнепальної зброї відносяться всі види бойової, спортивної, нарізної, мисливської (крім гладкоствольної мисливської зброї), у якій для проведення пострілу використовується сила тиску газів, що утворилися при згорянні вибухової речовини (пороху або іншої спеціальної горючої суміші).

В постанові Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. №3 «Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами», зазначено що до бойових припасів слід відносити патрони, артилерійські снаряди, бомби, міни, гранати, бойові частини ракет і торпед та інші вироби або вибухові пристрої в зібраному виді, споряджені вибуховою речовиною і призначені для стрільби з вогнестрільної зброї або для вчинення вибуху [15, с. 204].

На нашу думку, у цьому роз'ясненні поняття «бойових припасів» дещо звужується. Так, відповідно до Військового енциклопедичного словника

боєприпасами є частина озброєння, безпосередньо призначена для ураження живої сили і техніки, зруйнування споруджень (укріплень) і виконання спеціальних завдань.

До боєприпасів відносяться артилерійські і реактивні снаряди, бойові частини ракет і торпед, патрони до стрілецької зброї, гранати, авіаційні і глибинні бомби, інженерні і морські міни, підривні заряди, димові шашки. За належністю боєприпаси можуть бути артилерійські, морські, авіаційні, стрілкові, інженерні, за призначенням - основні (для ураження цілей), спеціальні (для освітлення, задимлення тощо) і допоміжні (для спеціальних випробувань)

Окрім вищезазначених предметів з моменту прийняття Закону України від 15 листопада 2011 року № 4025-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» до предмету злочину ст. 201 КК України віднесено спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації [64].

З урахуванням п. 1.6. Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з розроблення, виготовлення спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку, інших засобів негласного отримання інформації, торгівлі спеціальними технічними засобами для зняття інформації каналів зв'язку, іншими засобами негласного отримання інформації, затверджених наказом Служби безпеки України від 30.01.2011 р. № 35 до спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку та інших засобів негласного отримання інформації відносять технічні, програмні засоби, устаткування, апаратуру, прилади, пристрої, препарати та інші вироби, призначені (спеціально розроблені, виготовлені, запрограмовані, пристосовані) для негласного отримання інформації [9].

Постанова Кабінету Міністрів України від 27 жовтня 2001 р. № 1450 «Про затвердження Положення про порядок розроблення, виготовлення, реалізації та придбання спеціальних технічних засобів для зняття інформації

з каналів зв'язку, інших засобів негласного отримання інформації», закріплює, що правом на замовлення, розроблення, виготовлення та придбання спеціальних технічних засобів наділені виключно центральні органи виконавчої влади, розвідувальні органи, підрозділи яких провадять оперативно-розшукову діяльність та правоохоронні органи іноземних держав (іноземні замовники) [73].

Таким чином, кримінальна відповідальність за контрабанду, передбачена ст. 201 КК України, настає у випадках переміщення через митний кордон поза митним контролем або з приховуванням від нього товарів, які обмежені в цивільному товарообігу незалежно від їх розміру, а саме: історичні та культурні цінності, отруйні, сильнодіючі, радіоактивні або вибухові речовини, зброя та боєприпаси (крім гладкоствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї), спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації, а також стратегічно важливі сировинні товари, щодо яких законодавством встановлені відповідні правила переміщення через митний кордон України.

Вилучення з кола предметів кримінально-каранної контрабанди товарів та іншого майна у великих розмірах, які перебувають у відносно вільному цивільному товарообігу, на сьогоднішній день є дещо передчасним кроком зі сторони законодавця.

Треба враховувати ту обставину, що нелегальний імпорт в Україну високо оподатковуваних товарів, насамперед алкогольних напоїв, тютюнових виробів, побутової радіоелектроніки, нафтопродуктів тощо завдає істотної шкоди системі митного оподаткування, у зв'язку з чим вона потребує не лише фінансової та адміністративно-правової охорони, а й кримінально-правового захисту.

2.2. Основні риси кваліфікації злочинів, які посягають на культурні цінності

Одним з глобальних завдань сьогодення є захист та збереження культурної спадщини як є невід'ємної частини світового культурного надбання. Система захисту та збереження, а також примноження культурного надбання забезпечується системою правових та організаційно-управлінських заходів, що базуються на міжнародних нормативно-правових актах і національних законодавствах.

Комплексне розв'язання проблеми охорони та збереження культурної спадщини України можливе не тільки при ефективній реалізації державної політики у досліджуваній сфері, але й при використанні зарубіжного досвіду щодо розробки заходів кримінально-правової відповідальності за злочини, що посягають на об'єкти культурної спадщини.

Одна з перших спроб розробити понятійний апарат об'єктів охорони культури було зроблена Міжнародною хартією, прийнятою на II Міжнародному конгресі архітекторів і технічних спеціалістів з питань збереження монументальних пам'яток, що відбувся у Венеції (травень 1964 р.) та Конвенцією про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини 1972 р. [20].

Під культурною спадщиною розуміється:

- пам'ятки: твори архітектури, монументальної скульптури й живопису, елементи та структури археологічного характеру, написи, печери та групи елементів, які мають видатну універсальну цінність з точки зору історії, мистецтва чи науки;
- ансамблі: групи ізольованих чи об'єднаних будівель, архітектура, єдність чи зв'язок з пейзажем яких є видатною універсальною цінністю з точки зору історії, мистецтва чи науки;
- визначні місця: твори людини або спільні витвори людини й природи, а також зони, включаючи археологічні визначні місця, що є

універсальною цінністю з точки зору історії, естетики, етнології чи антропології.

Предметом охорони об'єкта культурної спадщини є характерна властивість об'єкта культурної спадщини, що становить його історико-культурну цінність, на підставі якої цей об'єкт визнається пам'яткою.

Ефективність міжнародно-правової системи захисту культурної спадщини залежить, насамперед, від таких обставин як укріплення мирного співіснування держав, скорочення кількості збройних конфліктів, використання тільки мирних засобів для їх вирішення. І саме головне, безперечне виконання державами та громадянами норм міжнародного права та національного законодавства по захисту культурної спадщини.

Діючі міжнародно-правові акти щодо захисту культурних цінностей, безсумнівно володіють значним потенціалом, особливо при розробці системи запобіжних заходів, спрямованих на захист об'єктів культурної спадщини.

Об'єкти культурної спадщини є результатами діяльності, насамперед, людини, або такі, що безпосередньо пов'язані з такою діяльністю. В них відображено зміст діяльності людини, яка характеризується унікальністю – художньою, історичною, науковою. Це завжди матеріальні об'єкти, які характеризуються унікальністю.

Вони містять в собі виключно інтелектуальні та фізичні властивості творця як особистості, її індивідуальну майстерність та відображають одиничні та неповторні зразки творчості людини у будь-якій сфері її життєдіяльності [16].

У більшості випадків посягання на об'єкти культурної спадщини відбувається з метою їх вивозу за межі країни в США, Японію, Китай, де вже тривалий час діє багатомільярдний ринок культурних цінностей («арт-ринок»). Наприклад, серед предметів контрабанди культурні цінності займають провідне місце, наскільки більша цінність того або іншого викладеного предмету, настільки більша вірогідність його вивозу закордон.

На міжнародному рівні, ще у 1970 р. Конвенцією ЮНЕСКО «Про заходи, спрямовані на заборону і попередження незаконного ввозу, вивозу та передачі права власності на культурні цінності» було запропоновано комплекс заходів щодо запобігання вчинення злочинних посягань на об'єкти культурної спадщини організованою злочинністю [21].

В законодавстві Федеративної Республіки Німеччини захист об'єктів культурної спадщини регулюється кодифікованим та не кодифікованими актами. Кримінальним законодавством ФРН передбачається кримінальна відповідальність за особливо тяжкі випадки крадіжки п. 4 «з церкви або іншого приміщення, будівлі, яка слугує для проведення релігійним обрядів, викрадає річ, що передбачена для проведення богослужіння або є об'єктом релігійного шанування», а п. 5 передбачено «викрадення речі, важливої для науки, мистецтва або історії, або технічного розвитку, яка знаходиться в загальнодоступній колекції або експонується публічно». Відповідальність за таке діяння передбачає позбавлення волі на строк від трьох місяців до десяти років [91].

У розділі 27 «Пошкодження майна» у параграфі 304 КК ФРН передбачає пошкодження майна або зруйнування предметів, які слугують об'єктом шанування, що діє на території держави, релігійної громади, організації, або речі, що передбачені для богослужіння, або надгробні пам'ятники, громадські пам'ятники, природні пам'ятки, предмети мистецтва, науки або ремесла, які зберігаються в громадських зборах або публічно демонструються, або предмети які слугують громадськими нуждами для прикрашення доріг, площ або будівель, караються позбавлення волі або грошовим штрафом [91].

Кримінальне законодавство Австрії передбачає відповідальність за пошкодження майна у Розділі 6 «Злочинні діяння проти майна» параграф 126 «Тяжке пошкодження майна».

Речі, які використовуються для богослужіння або шанування церкви, що знаходиться на території Австрії, пам'ятника або предмета, що

знаходиться під охороною пам'ятника; річ, що має загальноновизнану наукову, художню або історичну цінність, що знаходяться у загальнодоступному зібранні або в іншому місці, або в громадській будівлі. За ці діяння передбачено позбавлення волі на строк до двох років або грошовий штраф у розмірі до 360 денних ставок.

Також у Шостому розділі параграфу 127 «Крадіжка», параграф 128 «Тяжка крадіжка» передбачена відповідальність за посягання на чуже майно з метою особистого незаконного збагачення або незаконного збагачення третьої особи. Передбачено позбавлення волі на строк від одного року до десяти [85].

Законодавство Італії використовує поняття – «історичне, художнє, демоетноантропологічне, археологічне, архівне та бібліотечне надбання», до якого належить:

- 1) рухоме і нерухоме майно, що має художній, археологічний або демоетноантропологічний інтерес;
- 2) нерухомість, яка в наслідок свого відношення до історії – політичної, військової, історії літератури, мистецтва та культури, взагалі, має виключно важливе значення;
- 3) колекції або серії об'єктів, які відповідно традиції відомі власними природніми характеристиками і у комплексі являють особливе художнє або історичне надбання;
- 4) архівні цінності;
- 5) бібліотечні цінності.

Відповідно до кримінального кодексу Італії (ст. 733) передбачена відповідальність за завдання шкоди національному археологічному, історичному або художньому надбанню – покарання у виді позбавлення волі на строк від одного року або штрафу. Річ, якій була завдана шкода може бути конфіскована [30].

Особливості кримінального законодавства Іспанії обумовлені нормами, які не передбачені законодавством інших європейських країн. Традиційно передбачена кримінальна відповідальність за:

- крадіжку (п. 1 ст. 236 крадіжка предметів художньої, історичної, культурної або наукової цінності);
- шахрайство (п. 5 ч. 1 ст. 250 об'єкт злочину – предмети, що належать до художнього, історичного, культурного або наукового надбання);
- зруйнування будівель, що мають особливий захист в наслідок їх історичної, художньої, культурної або видатної цінності (ст. 321, ч. 1 ст. 322, ч. 2 ст. 322);
- завдання шкоди архіву, реєстру, музею, бібліотеці, навчальному закладу, науковому кабінету (лабораторії), науковому інституту або майну, що має художню, історичну, культурну, наукову або меморіальну цінність, а також археологічним розкопкам (ст. 323) і ті ж самі дії, але вчинені з необережності (ст. 324) [29].

Новелою кримінального законодавства Іспанії є відповідальність упорядників, конструкторів або технічних директорів, що здійснюють недозволене будівництво на землях, що передбачені для доріг, зелених зон, державного майна, або на тих місцях, що мають визнану законом або в адміністративному порядку пейзажну, екологічну, художню, історичну або культурну цінність і мають той же самий особливий захист (ч. 1 ст. 319).

Кримінальне законодавство Данії передбачає відповідальність у виді позбавлення волі до трьох років при пошкодженні, зруйнуванні або усуненні публічних пам'ятників або інших суспільно корисних об'єктів або прикрас, або колекцій, що зберігаються.

Параграф 194 Кримінального кодексу передбачає, що «будь-яка особа, що усуває, руйнує або пошкоджує публічні пам'ятки або суспільно-корисні об'єкти або прикраси або належать суспільному зберіганню колекції, підлягає простому взяттю під варту або тюремному утриманню на будь-який

строк, який не перевищує трьох років, або при пом'якшуючих обставинах – штрафу» [28].

Законодавство Бельгії передбачає покарання за злочини, що посягають на культурні цінності.

Кримінальний кодекс у розділі IX «Злочини та проступки» у підрозділі III «Зруйнування, пошкодження, шкода» передбачена норма ст. 526 «Щодо зруйнування або псування могил, пам'ятників, написів, документів або інших паперів» передбачає покарання позбавлення волі на строк від восьми днів до одного року та стягнення грошового штрафу [86].

Французьке кримінальне законодавство передбачає відповідальність за розкрадання у Книзі Третій «Про майнові злочини і проступки» розділі I «Про обман і привласнення» [92].

Сучасне кримінальне законодавство Португалії передбачає відповідальність за дії, що завдають шкоду культурній або історичній спадщині країни. Особа, що без дозволу компетентних органів переміщує або руйнує повністю або частково нерухомі об'єкти, що отримали статус пам'ятки історії або культури, карається позбавленням волі на строк до трьох років або штрафом.

Також кримінальним кодексом передбачена відповідальність за незаконне вивезення пам'ятки історії або культури, що належить до категорії «національне надбання» [18, с. 129].

Кримінальне законодавство Греції передбачає спеціальні норми за посягання на культурні цінності.

Відповідно до ст. 374 за крадіжка визначено покарання до позбавлення волі до десяти років, в наступних випадках:

- а) коли об'єктом посягання є предмет богослужіння і викрадається з будівлі, що передбачена для богослужіння. Такою будівлею вважається не тільки християнська церква, але і приміщення, що слугують для здійснення обрядів інших релігій;

- б) коли викрадається річ, що має наукове, художнє або історичне значення і знаходиться в загальнодоступній колекції, в загальнодоступній будівлі або в іншому загальнодоступному місці.

Також відповідно до ст. 381 передбачає відповідальність за пошкодження речей. Карається особа, що навмисно пошкоджує річ або робить таку річ непридатною.

Ст. 382 передбачає відповідальність за діяння, передбачені ст. 381, якщо:

- річ використовується для суспільної користі;
- якщо річ має велику цінність;
- коли пошкоджується річ за допомогою вогню при відсутності ознак підпалу або вибуху [18, с. 139].

Аналіз кримінального законодавства окремих країн Європи дав можливість зробити висновки щодо кримінальної відповідальності за злочини, що посягають на об'єкти культурної спадщини, а саме: культурна спадщина виступає в якості обов'язкової ознаки складу злочину:

- незаконного вивозу за кордон без спеціального дозволу (Італія, Німеччина);
- крадіжка об'єктів культурної спадщини; шахрайство з культурними цінностями (Австрія, Німеччина, Італія);
- зруйнування або пошкодження культурних цінностей як умисне, так і з необережності (Австрія, Бельгія, Данія, Іспанія);
- недотримання і порушення спеціальних правил при проведенні різних видів робіт (Італія, Іспанія, Португалія) [59, с. 107-121].

Кваліфікацію злочинів, які посягають на культурні цінності, можна визначити як кримінально-правову оцінку, встановлення та юридичне закріплення точної відповідності між ознаками вчинених діянь (вчиненого діяння) та ознаками складів злочинів (злочину), передбачених ст. 193, ст. 201 та ст. 298 КК України [31].

Особливості кваліфікації незаконного привласнення особою знайденого або чужого майна, що випадково опинилося у неї. У процесі юридичної оцінки злочину, передбаченого ст. 193 КК України, важливим моментом є визначення його предмета. Адже якщо буде встановлено, що ним є не чуже майно або скарб, яким притаманна особлива історична, наукова, художня чи культурна цінність, то винна особа не буде притягатися до кримінальної відповідальності за цією статтею.

Привласнення скарбу, який не має особливої історичної, наукової, художньої чи культурної цінності, а так само знайдених дорогоцінних металів чи дорогоцінного каміння, які не є скарбом, не утворюють складу злочину, передбаченого ст. 193, і за наявності підстав можуть бути визнані адміністративним правопорушенням (ст. 1623 КУпАП) [19].

Дослідження судової практики свідчить про те, що суди не завжди дають правильну юридичну оцінку фактам незаконного привласнення чужого майна. Так, згідно з вироком суду, особу було визнано винною у вчиненні злочину, передбаченого ст. 193 КК України. За обставинами справи, вона, перебуваючи на святкуванні весілля своїх сусідів, привласнила мобільний телефон «Samsung GT-S-3600s», який знайшла на підлозі [33]. Така кваліфікація не є правильною, оскільки мобільний телефон не є майном, яке має особливу історичну, наукову, художню чи культурну цінність.

Отже, суспільно небезпечній дії винної особи не притаманні всі обов'язкові ознаки складу злочину, передбаченого ст. 193.

Дії особи, яка привласнила скарб або чуже майно, які були їй ввірені або перебували в її віданні, слід кваліфікувати як привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ч. 1 ст. 191 КК України) [31].

Службова особа, яка привласнила зазначене майно шляхом зловживання своїм службовим становищем, повинна притягатися до відповідальності за ч. 2 ст. 191 КК України [31].

Аналізований злочин необхідно відмежовувати від викрадення (ст. 185, ст. 186, ст. 187 КК України). Коли винна особа умисно заволодіває чужим майном або скарбом, яким притаманна особлива історична, наукова, художня чи культурна цінність, у місці, відомому для особи, яка їх забула або тимчасово залишила (наприклад, у власному автомобілі, на робочому місці, на пляжі), має місце викрадення. У цьому випадку потерпілий може реалізувати своє право власності, однак йому заважають протиправні дії винного.

Вказівка на те, що винна особа привласнює предмет злочину, передбаченого ст. 193 КК України, випадково, свідчить про те, що злочин попередньо не планується, не вчиняються інші підготовчі дії.

Якщо винна особа свідомо й цілеспрямовано шукає-скарби, це може кваліфікуватися, залежно від обставин справи, як незаконне проведення археологічних розвідок, розкопок, інших земляних чи підводних робіт на об'єкті археологічної спадщини (ч. 1 ст. 298 КК України) [31].

Якщо археолог, який професійно здійснює археологічні дослідження, ухиляється від передання в установленому порядку знайдених під час археологічних розвідок, розкопок рухомих предметів, пов'язаних з нерухомими об'єктами культурної спадщини, на постійне зберігання до музеїв (державних фондосховищ), у яких зберігаються музейні предмети і музейні колекції, що є державною власністю і належать до державної частини Музейного фонду України, це є адміністративним правопорушенням (ст. 92 КУпАП) [19].

Незаконне привласнення особою чужого майна, яке має особливу історичну, наукову, художню чи культурну цінність, здійснюється за випадкового збігу обставин, тому воно не може вчинятись у складних формах співучасті. При цьому не відкидається його вчинення групою осіб без попередньої змови.

Особливостями кваліфікації контрабанди культурних цінностей варто виділити те, що вкрай важливим для кваліфікації контрабанди культурних

цінностей є встановлення того, чи належить переміщуваний предмет до культурних цінностей.

Незаконне переміщення предмета, який не буде визнано культурною цінністю за висновком експертизи, не є злочином. Така дія є адміністративним правопорушенням і залежно від способу її вчинення кваліфікується за ст. 351 або ст. 352 КУпАП.

При буквальному тлумаченні змісту ч. 1 ст. 201 КК України, в якій йдеться про переміщення культурних цінностей, виникає запитання - чи достатньо для кваліфікації, щоб винний незаконно переміщував поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю один предмет (картину, ікону, поштову марку, книгу тощо), чи таких предметів повинно бути декілька (не менше двох)?

Судово-слідча практика свідчить про те, що за контрабанду культурних цінностей винну особу притягають до кримінальної відповідальності, коли вона переміщує два чи більше таких предметів, так і за умови переміщення нею хоча б однієї такої речі. Наприклад, вироком суду від 10 березня 2011 р. особу визнали винною у вчиненні злочинів, передбачених ч. 1 ст. 201, ч. 2 ст. 15, ч. 1 ст. 201 КК України. У цьому випадку предмет злочину був один - хрест із металу жовтою кольору з гравіюванням [34].

У диспозиції ст. 201 КК України законодавець сформулював один з предметів контрабанди - культурні цінності у множині, саме тому, що так визначає ці предмети Закон України «Про ввезення, вивезення та повернення культурних цінностей».

Таким чином, по-перше, необхідно внести зміни до Закону України «Про ввезення, вивезення та повернення культурних цінностей», визначивши у ст. 1 поняття «культурні цінності» в однині.

Ці зміни цілком органічно вписуються у загальну схему побудови поняттєвого апарату більшості документів у сфері охорони культурної спадщини. Для прикладу, в Законі України «Про охорону культурної

спадщини» (ст. 1) більшість термінів ужито в однині - об'єкт культурної спадщини, пам'ятка, нерухомий об'єкт культурної спадщини.

По-друге, потребує дослідження питання можливості обтяження кримінальної відповідальності за умови, якщо здійснюється переміщення декількох предметів (наприклад, двох чи більше), що є культурною цінністю.

Це питання слід пов'язати з можливістю обтяження відповідальності за контрабанду певних видів культурних цінностей. Для прикладу, контрабанда картини, яка є культурною цінністю та єдиним раритетним зразком творчості відомого майстра, і контрабанда монет часів Речі Посполитої 1625 р., визнаних культурною цінністю, але не єдиних у своєму виді, що мають аналоги у світових музеях або приватних колекціях, однаково кваліфікуються за ч. 1 ст. 201 КК України.

Деякі питання, пов'язані з кваліфікацією контрабанди культурних цінностей, роз'яснено у Постанові ПВСУ «Про судову практику у справах про контрабанду та порушення митних правил».

Зокрема, в ній визначено особливості кваліфікації контрабанди, яку вчинено в сукупності з деякими іншими злочинами (п. 11-12). Так, учинення контрабанди культурних цінностей, поєднане з підробленням документів (зокрема дозволу на право їх вивезення) або з використанням завідомо підроблених документів, слід кваліфікувати за сукупністю злочинів - за відповідними частинами ст. 201 та ст. 358 КК України [31].

Якщо особа, яка підробила документ на право вивезення культурних цінностей, передала його іншій особі, усвідомлюючи, що його буде використано для вчинення контрабанди культурних цінностей, її дії слід кваліфікувати не лише за ст. 358, а й як пособництво у контрабанді - ч. 5 ст. 27 та ст. 201.

Якщо винний переміщує культурні цінності які завідомо для нього було здобуто злочинним шляхом (наприклад, внаслідок крадіжки), має місце сукупність злочинів, передбачених ч. 1 ст. 201 та ст. 198 КК України [31].

Певні питання виникають при кваліфікації контрабанди культурних цінностей, яка вчиняється у складних формах співучасті.

Вчинення контрабанди культурних цінностей групою осіб за попередньою змовою є обставиною, що обтяжує вчинення цього злочину і кваліфікується за ч. 2 ст. 201 КК України. Але вчинення цього суспільно небезпечного діяння організованою групою не належить до переліку обставин, які його обтяжують. Тому необхідно визначити, як здійснити правову оцінку дій учасників організованої групи, що вчинили контрабанду культурних цінностей.

У науці кримінального права це питання безпосередньо не вирішувалося. Не виникає складнощів, зокрема, при кваліфікації контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, вчиненої членами організованої групи, оскільки така форма співучасті передбачена як кваліфікуюча ознака у ч. 3 ст. 305.

На думку М. І. Костіна, дії співучасників контрабанди, вчиненої у складі організованої групи, слід кваліфікувати за ч. 2 ст. 201 КК України, оскільки це більше відповідає суспільній небезпеці вчиненого [24, с. 80]. Це твердження цілком закономірно можна поширити і на контрабанду культурних цінностей. Якщо у вчиненні контрабанди культурних цінностей членам організованої групи сприяли інші, сторонні особи, які не входять до її складу, їхні дії вслід кваліфікувати за ч. 5 ст. 27 та ч. 2 ст. 201 КК України.

Окремо слід зупинитися на особливостях кваліфікації незакінченої контрабанди культурних цінностей.

На практиці контрабанда культурних цінностей не завжди є закінченим злочином. Вона не доводиться до кінця з різних причин, зокрема через виявлення предметів контрабанди працівниками митних органів.

Залежно від того, на якій стадії було припинено вчинення контрабанди, слід окремо розглядати готування до контрабанди культурних цінностей та замах на цей злочин.

За умови, що контрабанду культурних цінностей було закінчено на етапі вчинення підготовчих дій (наприклад, підшукування співучасників для її тайника для переміщення культурних цінностей, змова між кількома особами щодо вчинення контрабанди культурних цінностей), такі дії слід кваліфікувати як готування до контрабанди культурних цінностей з посиланням на ч. 1 ст. 14 та відповідну частину ст. 201 КК України. Для прикладу, за вироком суду К. було визнано винним у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 14, ч. 1. ст. 201 КК України. За обставинами справи він, із метою незаконного переміщення через митний кордон України старовинної нагороди, що є історичною та культурною цінністю, виготовив у листі гофрокартону спеціальний отвір, попередньо загорнувши в фольгу, та закрив отвір липкою стрічкою. Після цього запакував цей лист у спеціальний поштовий конверт. Однак його було виявлено та вилучено у ході проведення обшуку за місцем проживання винного [35].

У кваліфікації замаху на контрабанду культурних цінностей слід чітко визначати його вид.

Закінчений замах (ч. 2 ст. 15 КК України) на контрабанду культурних цінностей має місце, якщо особа виконала всі дії, які вважала необхідними для доведення цього злочину до кінця, але його не було закінчено з причин, які не залежали від її волі. Так, згідно з вироком у справі про обвинувачення А., останнього було визнано винним у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 15, ч. 1 ст. 201 КК України.

Така кваліфікація ґрунтувалася на тому, що винний не довів злочин до кінця з причин, що не залежали від його волі, - предмети контрабанди було виявлено під час огляду його речей [36].

Замах на контрабанду культурних цінностей є незакінченим (ч. 3 ст. 15 КК України), якщо злочин не було доведено винною особою до кінця з причин, що не залежали від її волі, при цьому вона не вчинила всіх дій, які вважала необхідними для його завершення.

Особливості кваліфікації незаконного проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини.

Передусім у кваліфікації слід враховувати, що ст. 298 КК України містить у собі два окремі склади злочинна. Це означає, що за умови одночасного проведення незаконних археологічних розвідок, розкопок, інших земляних чи підводних робіт на об'єкті археологічної спадщини та умисного незаконного знищення, руйнування або пошкодження об'єкта культурної спадщини має місце сукупність злочинів, передбачених ч. 1 ст. 298 та, залежно від обставин справи, ч. 2-5 ст. 298.

Цілком підтримуємо думку В. В. Кузнецова, який наголошував, що при кваліфікації незаконного проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини, його слід правильно відмежовувати від інших злочинів [38].

Умисне знищення чи пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду, визначених Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р., не охоплюється ст. 298 КК України, його слід кваліфікувати за ст. 252 КК України.

Така кваліфікація є правильною, оскільки предмети злочину, передбаченого ч. 1 ст. 252, зазвичай не є об'єктами культурної чи археологічної спадщини.

Правильна правова оцінка діянь, передбачених ст. 298 та ст. 252, залежить від тлумачення сутності їхньої суб'єктивної сторони - чи суб'єкт посягав на предмет злочину як на об'єкт природно-заповідного фонду або на об'єкт культурної спадщини.

Б. М. Одайник, досліджуючи знищення, руйнування або пошкодження пам'яток - об'єктів культурної спадщини, наголосив, що його слід відмежовувати від таких суміжних складів злочинів, як:

- пошкодження релігійних споруд чи культових будинків (ст. 178 КК України);
- незаконного утримування, осквернення або знищення релігійних святинь (ст. 179 КК України);
- наруги над могилою - (ст. 297 КК України);
- наруги над державними символами (ст. 338 КК України) [53, с. 82].

Названі злочини різняться між собою переважно за предметом, об'єктивною та суб'єктивною стороною. Так, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини (ст. 298 КК України) відрізняється від пошкодження релігійних споруд чи культових будинків (ст. 178 КК України) за родовим та безпосереднім об'єктами і предметом злочинів. При цьому об'єктивна сторона (за винятком такої форми злочинної поведінки, як знищення) є тотожною.

Отже, у випадку, коли знищуються чи пошкоджуються релігійні споруди або культові будинки, віднесені до об'єктів культурної спадщини національного або місцевого значення, таке діяння слід кваліфікувати одночасно за сукупністю ст. 178 та ст. 298.

За аналогічною схемою слід розмежовувати знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини від незаконного утримування, осквернення або знищення релігійних святинь (ст. 179 КК України).

Відмінність їхньої об'єктивної сторони полягає в тому, що така форма вчинення злочину, як «утримання», притаманна лише ст. 179. Але діяння, що підпадають під визначення сутності поняття «осквернення», за певних умов можуть тлумачитися і як пошкодження у складі злочину, передбаченому ст. 298 [54, с. 15].

Якщо релігійні святині, як предмет злочину, передбаченого ст. 179, віднесено до об'єктів культурної спадщини, їх знищення або осквернення слід додатково кваліфікувати за сукупністю зі ст. 298.

Злочин, передбачений ст. 297 КК України, є суміжним складом щодо злочину, передбаченого ст. 298. Вони мають спільний родовий об'єкт

злочину - моральність, однак їхня об'єктивна сторона не є тотожною. Це пов'язано з тим що наруга над могилою іншим місцем поховання або над тілом померлого проявляється у їх оскверненні.

На відміну від цього, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини не обов'язково вчиняється оскверненням, хоч і не відкидає його як один із можливих способів учинення цього злочину.

Однією з основних ознак, яка дозволяє розмежувати ці злочини, є їхні предмети. Вони не є тотожними, однак за умови, що у місці поховання, яке є об'єктом археологічної спадщини, проводяться незаконні археологічні дослідження, такі дії слід кваліфікувати за сукупністю ст. 297 та 298 КК України [31].

Беручи до уваги предмет злочину, слід розмежовувати знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини (ч. 2- 5 ст. 298 КК України) та знищення, пошкодження або приховування документів чи унікальних документів Національного архівного фонду (ст. 298¹ КК України).

Ці злочини є схожими за об'єктом, суб'єктивною стороною та суб'єктом. Однак їх відрізняє предмет злочину - у злочині, передбаченому ст. 298¹, ним є документи та унікальні документи Національного архівного фонду, а також частково - об'єктивна сторона.

Якщо культурні цінності або інші пов'язані з ними предмети стають предметом суспільно-небезпечних діянь, де вони не є спеціальною ознакою злочину, кваліфікація змінюється у межах загальних складів злочинів, передбачених Особливою частиною КК України.

Якщо йдеться про незаконне заволодіння культурними цінностями, то кваліфікація, залежно від його способу, здійснюється за відповідними частинами ст. 185, 186, 187, 189, 190 КК України.

Таким чином, умисне незаконне знищення або пошкодження рухомих культурних цінностей може бути кваліфіковано:

- якщо воно заподіяло шкоду у великих розмірах - за ч. 1 ст. 194 КК України;
- якщо його вчинено шляхом підпалу, вибуху чи в інший загально небезпечний спосіб чи воно заподіяло майнову шкоду в особливо великих розмірах або спричинило загибель людей чи інші тяжкі наслідки – за ч. 2 ст. 194 КК України [44, с. 114-115].

Необережне знищення або пошкодження рухомих культурних цінностей, які не належать до об'єктів археологічної спадщини, вважається злочином лише за умови, якщо воно спричинило тяжкі тілесні ушкодження або загибель людей. За таких умов це суспільно небезпечне діяння необхідно кваліфікувати як необережне знищення або пошкодження майна (ст. 196 КК України).

2.3. Кваліфікація контрабанди на стадії закінченого правопорушення

Антисоціальна спрямованість контрабанди чітко визначена в Кримінальному кодексі України, який визнав її злочином у сфері господарської діяльності, посяганням на економічні основи суспільства.

Контрабанда посягає на економічну безпеку держави, тобто на стан держави, що забезпечує можливість розвитку умов для належного життя населення, перспективного розвитку економіки у майбутньому, завдає шкоди одній із її складових частин - зовнішньоекономічним інтересам, що зумовлює підвищену небезпеку правопорушення.

Застосування Закону пов'язане з кваліфікацією правопорушення, тобто встановленням та юридичним закріпленням точної відповідності між ознаками вчиненого діяння і складу правопорушення, передбаченого правовою нормою.

Основою кваліфікації є склад правопорушення.

Контрабанда є злочином із формальним складом. В диспозиції правової

норми вказане суспільно небезпечне діяння, наслідки посягань не з'ясовані (винесені за межі злочину) [31].

Норми митного законодавства вказують на переміщення або на дії, які спрямовані на переміщення товарів через митний кордон України поза митним контролем (ст. 482 МК України) або з приховуванням від митного контролю (ст. 483 МК України) [43].

Таке визначення Закону дозволяє стверджувати, що правопорушення визнається закінченим з моменту вчинення дій, спрямованих на переміщення предметів через митний кордон.

Доцільно в Кримінальному законі також визначити контрабанду як вчинення «дій щодо переміщення предметів через митний кордон».

Настання або не настання суспільно небезпечних наслідків не впливає на факт наявності закінченого складу злочину, але це не означає, що такі наслідки не настають. Злочинів без наслідків не існує. Якщо діяння не спричинює і не може заподіяти шкоди, то воно не визнається суспільно небезпечним.

Суспільно небезпечні наслідки породжують шкідливі зміни, які відбуваються в об'єкті контрабанди, внаслідок цього правопорушення пов'язані зі спричиненням матеріальних збитків можуть бути виражені в певному грошовому еквіваленті.

Особливістю злочинних наслідків є те, що вони не мають метричної системи вимірювання. Включення такої ознаки до складу контрабанди створило би перешкоди у визначенні тяжкості наслідків, а таким чином, й у застосуванні Закону.

Завдання шкоди об'єкту посягання - «посягнути - означає «завдавати шкоди», тобто наслідки при вчиненні контрабанди за будь-яких умов обов'язково настають. Проте, Закон виносить їх за межі складу злочину, оскільки немає потреби їх якісного визначення.

Контрабанда характеризується сукупністю встановлених Кримінальним законом об'єктивних і суб'єктивних ознак, властивих

суспільно небезпечному діянню. За їх наявності вчинене винним діяння є злочином і вказані ознаки становлять підставу для настання кримінальної відповідальності (ст. 3 КК України).

Під об'єктом розуміється то благо, на яке спрямовано посягання, якому завдається або може бути завдано шкоди [98, с. 67].

Об'єкт злочину – це охоронюваний Кримінальним законом порядок відносин між людьми, які виникають у суспільстві з приводу матеріальних і нематеріальних предметів.

Контрабанда порушує встановлений порядок переміщення через митний кордон визначених предметів.

Під порядком переміщення розуміються встановлені правила. Такий порядок пов'язаний з певними відносинами між представниками держави в особі службових осіб митної служби та фізичними особами, які можуть висловлювати власні інтереси або представляти різноманітні об'єднання і юридичних осіб, щодо яких здійснюється митний огляд.

Суспільні відносини складаються між учасниками-суб'єктами відносин із приводу певного предмета, їх змістом є соціальний зв'язок (суспільно-значуща діяльність). Заподіяння шкоди об'єкту злочину відбувається шляхом впливу на елементи суспільних відносин.

Об'єктом є суспільні відносини, які охороняються нормами Кримінального закону і забезпечують нормальну діяльність економічної сфери держави. Практично характер спричиненої контрабандою шкоди може співпадати з експертною оцінкою предмета контрабанди.

Для кваліфікації контрабанди не є необхідним визначення розміру спричиненої шкоди, але з'ясування сутності предмета дозволяє зробити висновок і про характер злочинного наслідку.

Як формальна ознака складу злочину контрабанда має специфічний момент закінчення.

Злочин має визнаватися закінченим з моменту проходження винним митного контролю, коли зникає легальна можливість задекларувати ввезений товар у встановленому порядку.

Вивезення певних предметів передбачає не просто подачу митної декларації, але й виконання встановлених Митним кодексом дій з товарами для фактичного перетинання митного кордону.

До дій, безпосередньо спрямованих на вивезення товарів через митний кордон України, належать вхід (в'їзд) фізичної особи, що вибуває з України до зони митного контролю, в'їзд автотранспортного засобу у пункт пропуску через державний кордон з метою відбуття з митної території України, передача транспортним організаціям товарів або організаціям поштового зв'язку міжнародних поштових відправлень за межі митної території України, а також дії осіб, безпосередньо спрямованих на фактичне перетинання митного кордону у невстановлених, відповідно до законодавства України, місцях [26, с. 15].

Дії, пов'язані з вивезенням або ввезенням визначених предметів поза митним контролем, з приховуванням від митного контролю, визнаються незаконними.

Суспільно небезпечне діяння характеризується переміщенням певних предметів контрабанди через митний кордон України.

Дослідження моменту закінчення контрабанди набуває особливого значення у зв'язку з характером дії:

- вивезення та ввезення товарів;
- розмежування закінченого й незакінченого злочину;
- висновку про його кваліфікацію [14, с. 82].

Закінченою контрабанда визнається з моменту незаконного фактичного переміщення предметів через митний кордон незалежно від того, чи вдалося контрабандистам ними розпорядитися.

При ввезенні предметів на митну територію України контрабанда визнається закінченим злочином, оскільки винний міг пройти контроль на суміжній митниці.

При вивезенні з території вільних митних зон і з вільних складів на іншу частину митної території України злочин закінчено з фактичним перетинанням митного кордону України. При вивезенні товарів або транспортних засобів з іншої частини митної території України на територію вільних митних зон або на вільні склади - з подачею митної декларації або іншої дії, безпосередньо спрямованій на реалізацію умислу вивезти предмети [98, с. 84].

Затримання вантажу до складання митної декларації не визнається контрабандою. У цьому випадку діяння закінчене не з моменту фактичної подачі декларації, а з моменту оформлення та її прийняття митними органами, оскільки декларація стає документом, що свідчить про факти, що мають юридичне значення.

Приховування предмета контрабанди до складання митної декларації з метою скористатися ним у подальшому, розглядається як замах на вчинення цього злочину. Такі дії винного отримують кваліфікацію за ч. 2 ст. 15 і ч. 1 ст. 201 КК України [97, с. 166].

Контрабанда визнається закінченим злочином з моменту фактичного протиправного переміщення предметів через митний кордон України.

Контрабанду слід вважати закінченою з моменту виявлення недостовірності відомостей, зазначених особою в поданій нею у митній декларації або з моменту припинення дій, спрямованих на вивезення предметів у протиправні способи.

Наприклад, при поглибленому огляді автомобіля, за допомогою технічних засобів, було виявлено не задекларовані предмети; дії винного належить кваліфікувати за ч. 2 ст. 15 та ч. 1 ст. 201 КК України [31].

Отже, аналіз нормативного визначення об'єктивної сторони контрабанди як переміщення через митний кордон предметів, що

здійснюється шляхом активних дій, а, в деяких випадках, і в утриманні від вчинення конкретних дій (бездіяльності), обумовлює необхідність конкретизації цього поняття.

Переміщенням через митний кордон України є вчинення дій щодо ввезення на митну територію України або вивезення із цієї території. Тому є за необхідне визначити контрабанду в Законі.

Контрабанда є злочином із формальним складом, особливістю злочинних наслідків є те, що вони не мають метричної системи вимірювання. Злочин має визнаватися закінченим з моменту проходження винним митного контролю, коли зникає легальна можливість задекларувати ввезений предмет у встановленому порядку.

Вивезення предметів передбачає не просто подачу митної декларації, але й виконання встановлених Митним кодексом України дій для фактичного перетинання митного кордону.

РОЗДІЛ 3. ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОНТРАБАНДУ В УКРАЇНІ

3.1. Кримінальна відповідальність за контрабанду в Україні

Завдання боротьби з контрабандою, тобто незаконним переміщенням товарів чи предметів через митний кордон України, та взаємопов'язаними з нею корупцією, відмиванням злочинних доходів і тіньовою економікою залишаються надзвичайно актуальними для нової влади і суспільства в цілому.

В теорії кримінального права не дістали однозначного і остаточного вирішення питання про об'єкт, предмет і місце контрабанди в системі кримінальних норм; які схожі дії повинні становити адміністративний чи кримінальний проступок, а які злочини; способи вчинення контрабанди тощо [13, с. 281].

Згідно із діючим кримінальним кодексом України злочином - контрабандою визнається незаконне переміщення переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї або боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї або бойових припасів до неї), частин вогнепальної нарізної зброї, а також спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації.

При чому, відповідальність за контрабанду наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів передбачена ст. 305 КК (розділ XIII Особливої частини - злочини проти здоров'я населення) [31], а за контрабанду культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї та боєприпасів, а також спеціальних технічних засобів

негласного отримання інформації - ст. 201 КК (розділ – VII Особливої частини - злочини у сфері господарської діяльності) [31].

На сьогодні віднесення злочину, передбаченого ст. 201 КК України, до розділу – злочини у сфері господарської діяльності – є досить проблематичним, оскільки не відповідає загальновизнаному критерію – відносинам, що складають родовий об'єкт посягання, - і виглядає науково невиправданим у зв'язку з виключенням кримінальної відповідальності за товарну контрабанду.

Цей злочин посягає в більшій мірі не стільки на господарські та податкові відносини, скільки на відносини, що забезпечують особисту та громадську безпеку.

Таким чином, за родовим об'єктом ст. 201 КК логічно було б помістити до розділу IX Особливої частини Кримінального кодексу України - злочини проти громадської безпеки [31].

В деяких статтях КК України різних розділів йде мова про незаконне ввезення інших предметів, що не охоплюються диспозиціями статей 201 або 305 КК, але по своїй суті такі дії аналогічні контрабанді (ст. 268, 300, 301 КК). В зв'язку з цим певний теоретичний та практичний інтерес може становити наукова класифікація предметів, що мають підвищену небезпеку або особливе значення для суспільства, незаконне переміщення яких через митний кордон України завдає істотної шкоди та потребує криміналізації.

Взагалі, більшість таких предметів можна умовно поділити на такі групи:

1) предмети, що мають особливу цінність:

- культурні цінності;
- цінні види тварин і рослин;
- органи та тканини людини тощо;

2) предмети небезпечні для здоров'я людей:

- наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги чи прекурсори, отруйні, сильнодіючі речовини, фальсифіковані ліки;

- 3) предмети, що створюють загрозу особистій та громадській безпеці:
 - вибухові речовини, радіоактивні матеріали, зброя та боєприпаси до неї;
 - небезпечні відходи, мікробіологічні агенти;
- 4) предмети, що загрожують суспільній моральності:
 - твори, що пропагують насильство, жорстокість, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію;
 - порнографічні предмети;
- 5) предмети, що загрожують недоторканності особистого життя особи:
 - спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації [52].

Всі названі предмети об'єднують такі ознаки – це речі майнового характеру, як правило, обмежені або виключені із вільного цивільного обігу і становлять підвищену небезпеку або особливу цінність, тому необхідність криміналізації їх незаконного обігу у будь-якій цивілізованій державі є очевидною.

Кримінально-правові заборони незаконного переміщення зазначених предметів через митний кордон України недоцільно поміщати в одній статті під назвою «Контрабанда» (це буде громіздка та теоретично нелогічна конструкція), а краще увести до відповідних розділів Особливої частини КК, які вже містять норми про відповідальність за ті чи інші незаконні дії з такими предметами. Наприклад, як це зроблено у ст. 301 КК щодо порнографічних предметів.

Аналогічно незаконне ввезення чи вивезення предметів, вказаних у ст. 201 КК, слід вказати в диспозиціях відповідних статей інших розділів КК, а саме:

- зброї, бойових припасів або вибухових речовин у ст. 263 КК;
- культурних цінностей – у ст.ст. 298, 298-1 КК;
- радіоактивних матеріалів – у ст. 265 КК;
- спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації – у ст.359 КК.

Відносно фальсифікованих лікарських засобів, то відповідальність за їх незаконне ввезення (вивезення) слід встановити у ст. 321-1 КК України, виключивши вказівку на ці засоби із ст. 305 КК України.

Також необхідно встановити кримінальну відповідальність за аналогічні дії щодо:

- цінних видів тварин: – у ст.ст. 248-249 КК;
- цінних видів рослин – у ст.247 КК;
- біологічних агентів чи токсинів - у ст.326 КК;
- органів та тканин людини з метою їх трансплантації – у ст.143 КК України [31].

Що стосується незаконного ввезення порнографічних предметів з метою їх розповсюдження, творів, що пропагують жорстокість тощо, порнографічних предметів, небезпечних відходів, кримінальна відповідальність за такі дії вже існує у відповідних статтях КК (статті 268, 300, 301, КК).

Однак, у зв'язку з європейськими прагненнями України у всіх названих статтях КК, де йдеться мова про незаконний обіг зазначених предметів, передбачити відповідальність не тільки за їх незаконне ввезення до України, а й за незаконне вивезення за межі нашої держави.

Крім того, вказівку на отруйні та сильнодіючі речовини доцільно віднести до предметів контрабанди, вказаних у ст. 305 КК, оскільки основним об'єктом, на який посягає незаконний обіг цих речовин, виступає здоров'я населення [9].

Останнім часом залишаються дуже важливими питання контрабанди, яка вчинена в зоні проведення АТО. Політичні перетворення в нашій країні за останні роки, поряд з демократизацією суспільного життя, призвели до необхідності внесення в законодавство України змін, спрямованих на гуманізацію відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності.

Однією з цих змін став Закон України від 15.11.2011 № 4025-VI [4], згідно з яким контрабанда товарів народного споживання, була виведена з правового поля кримінальної юстиції. Але незважаючи на це, у Кримінальному кодексі все ж залишилася норма (ст. 201), яка в теперішньому вигляді регулює заборону контрабанди спеціальних предметів – зброї, вибухових речовин, культурних цінностей і т.п.

Враховуючи останні події на Україні, проведення на її території антитерористичної операції (АТО), фактичну неможливість прикордонників контролювати частину кордонів з Російською Федерацією дослідження присвячені питанням контрабанди, особливо це стосується контрабанди зброї, вибухових речовин та культурних цінностей, набувають все більшої актуальності.

Непоодинокими є заяви Служби Безпеки України про проникнення контрабандними шляхами на територію України зброї, вибухових речовин та боєприпасів, і вивезення за її межі історичних цінностей та антикваріату, що свідчить про необхідність комплексного дослідження складових контрабанди для знаходження виходу зі сформованої ситуації.

Законодавство більшості країн світу відносить контрабанду до злочинів у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Пов'язано це, у першу чергу, з тим, що в сучасному суспільстві зовнішньоекономічна діяльність відноситься до високоприбуткової галузі, де за найменших витрат можна отримати високий прибуток [9].

Розуміння даного факту, низький економічний добробут, бідність, безробіття, повільне проведення реформ, обіцяних державою після Революції 2014 року та невиконання державою соціальних зобов'язань перед громадянами – усе це спричиняє підвищення рівня криміногенної ситуації в українському суспільстві та провокує зайняття населенням України різними видами контрабанди.

Підкреслимо, що саме руйнування колишніх соціальних гарантій, втрата робочих місць, знецінення гривні та заощаджень, різке підвищення

курсу долара США і неможливість виплачувати кредити банкам змусили сотні тисяч людей шукати вихід із такої ситуації, а це, у свою чергу, вивело багатьох на стежку криміналу.

У прикордонних областях і в областях, де триває АТО, нелегальна прикордонна торгівля (у тому числі й через лінію розмежування) стала для багатьох українців основним джерелом існування.

Перше, на що слід звернути увагу – це на той факт, що, незважаючи на тисячолітню історію свого існування у вигляді соціального явища, контрабанда як правопорушення чітко виокремилася лише в період зародження і розвитку капіталізму в Європі (XIV–XVI ст.). Саме тоді розпочався процес розкладання феодалізму, чому сприяло зосередження засобів виробництва в руках нового класу – капіталістів.

Капіталісти очолювали масштабні виробництва, що базувалися на найманій праці. Невеликі господарства виробників були зруйновані і стали неконкурентоспроможними, що змусило представників цих господарств «продавати» свою робочу силу. Почався відтік трудових ресурсів із дрібних господарств у велике виробництво.

Створення капіталістичного виробництва і розвиненої промисловості сприяло розвитку ринків, що, у свою чергу, вимагало від держави контролю за перевезенням через кордон товарів і стягування за це податків та митних платежів.

Перевезення товарів у більшості випадків здійснювалося з метою їх продажу, тобто для отримання певної матеріальної вигоди. У зв'язку з цим правові норми, які встановлювали необхідність сплати мита за перевезення товарів через кордони, викликали нерозуміння з боку місцевих перевізників та купців, а з боку іноземних купців – бажання та можливість їх порушити.

У підсумку, як вірно зауважує О. В. Процюк, першочерговою метою контрабандистів була несплата податків на ввезені товари. У переважній більшості випадків саме можливість несплати податків і була причиною контрабанди [78, с. 20].

Порушення встановлених правил перевезення товарів, ухилення від сплати існуючих зборів за провезення товарів і призвело до набуття контрабандою форми правопорушення. Слід підкреслити, що спочатку поняття контрабанди трактувалося досить широко – під нею розумілося будь-яке порушення встановлених законом правил перевезення товарів і цінностей через кордон, а особи, винні у скоєнні таких дій, підлягали покаранню [84, с. 6].

У Кримінальному кодексі України передбачена відповідальність і за інші види контрабанди, зафіксовані у наступних статтях КК України:

- незаконне ввезення на територію України відходів і вторинної сировини (ст. 268 КК України);
- ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію (ст. 300 КК України);
- ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів (ст. 301 КК України);
- контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів (ст. 305 КК України) [31].

Проаналізувавши законодавство, можемо відзначити, що в рамках вузького підходу в Україні існує дві форми контрабанди: товарна контрабанда (економічна) і контрабанда предметів, вилучених з вільного обігу.

У свою чергу, склад злочину, передбачений ст. 201 КК України, є одним із підвидів контрабанди предметів, вилучених з вільного обігу.

Незважаючи на позитивні аспекти розвитку законодавства України, яке передбачає відповідальність за контрабанду, на сьогоднішній момент деякі її види залишилися без належного правового регулювання. Це стосується таких видів контрабанди, як:

- контрабанда цінних та рідкісних видів тварин і рослин і (або) тварин і рослин, які перебувають під загрозою зникнення;
- контрабанда мікробіологічних або інших біологічних агентів чи токсинів;
- контрабанда трансплантаційних органів або тканин людини тощо.

Підсумовуючи зазначимо, що чинному кримінальному законодавству України відомо багато видів контрабанди, при цьому за різні види може наставати різна відповідальність: кримінальна чи адміністративна.

У світлі викладеного можна констатувати, що ст.ст. 201, 268, 300, 301 КК України, які передбачають відповідальність за незаконне переміщення деяких предметів, через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю, містять у собі значний розмежувальний потенціал, а сформульованим у них складам злочинів притаманні чітко формалізовані характерні ознаки, орієнтація на які дозволяє правозастосувачеві без особливих труднощів відмежовувати кримінально-карану контрабанду від будь-якого порушення митних правил як адміністративного делікту.

Таким чином, в Україні існує поділ контрабанди на кримінально-каранний злочин і адміністративне правопорушення.

За вивезення чи ввезення в зону АТО історичних цінностей та антикваріату особа може бути притягнута до адміністративної відповідальності згідно ст. 2043 Кодексу України про адміністративні правопорушення «Порушення порядку переміщення товарів до району або з району проведення антитерористичної операції» [19] (санкція статті – накладення штрафу, від десяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією таких товарів).

Як бачимо, не дивлячись на можливість притягнення контрабандистів, що займаються перевезенням товарів, цінностей та інших предметів, до відповідальності за іншими статтями, санкції таких статей передбачають менший розмір покарання [84].

До того ж ст. 201 КК України передбачає притягнення до відповідальності службової особи, яка займалась контрабандою з використанням свого службового становища. Зважаючи на це, ми можемо зауважити, що, як і будь-який інший злочин, в результаті якого можна отримати величезний прибуток, контрабанда пов'язана з корупцією в органах влади. І якщо контрабанда товарів народного споживання можлива без «дозволу зверху», то контрабанда спеціальних предметів за своєю суттю є малоймовірною без злочинного потурання влади. Якраз таке «злочинне потурання влади» і залишилось не врегульованим Кримінальним кодексом України.

У зв'язку з вище викладеним пропонується внести зміни до ст. 201 КК України та передбачити можливість притягнення до відповідальності осіб, які займаються контрабандою (в розумінні ст. 201 КК України) через лінію розмежування, тобто в район або з району проведення антитерористичної операції [78].

Таким чином, як свідчать статистичні дані, за минулі роки значно виросли обсяги незаконного ввезення в Україну підакцизних товарів, особливо тютюнових виробів, що дає підстави для криміналізації таких дій [4].

Зазначений підхід не означає повної ліквідації ст. 201 КК, а лиш повернення до історичної традиції встановлення кримінальної відповідальності за контрабанду товарів, що мають особливе значення для держави.

3.2. Напрями сучасної митної політики України щодо оптимізації боротьби з контрабандою

Митна політика України тісно пов'язана з питаннями митної безпеки держави. Саме забезпечення митної безпеки є кінцевою метою митної політики, тим бажаним результатом, якого від неї очікують.

Поняття митної безпеки можна визначити як стан захищеності митного кордону України та інтересів держави у митній галузі. Причому стан захищеності повинен забезпечувати переміщення через митний кордон товарів та транспортних засобів, а також здійснення відповідних митних процедур (митний контроль, митне оформлення та регулювання) [94, с. 25].

Інтереси держави у митній справі є чітко визначеними. До них належать:

- розвиток економічної системи країни;
- сприяння розвитку зовнішньоекономічних зв'язків;
- створення та функціонування ефективної митної системи;
- захист митного кордону України.

Забезпечення захисту цих інтересів потребує активних дій з боку держави. Перш за все, мова йде про боротьбу з контрабандою, яка завдає великих збитків та становить загрозу економіці країни [94, с. 26-27].

Контрабанда є одним з тих факторів, що впливають на економічну і національну безпеку держави.

Особливої актуальності цей напрям державної політики набув у період світової фінансової та економічної кризи, що спричинила ускладнення криміногенної ситуації в Україні.

Надзвичайно загострились проблеми корупції, злочинності, хабарництва та контрабанди, яка за ступенем суспільної небезпеки посідає чільне місце у цьому переліку.

Боротьба з контрабандою завжди була та є одним з важливих напрямів митної політики держави. Можна стверджувати, що митні органи України за своєю суттю та структурою є також і правоохоронними органами, оскільки їхня діяльність спрямована не тільки на контроль і регулювання митних кордонів, а й на здійснення протидії порушенням митного законодавства.

За ст. 201 Кримінального кодексу України, контрабанда – це переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю культурних цінностей, отруйних,

сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї або боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї або бойових припасів до неї), частин вогнепальної нарізної зброї, а також спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації [31].

Сучасна економічна ситуація в Україні детермінує активізацію та професіоналізацію діяльності транскордонних злочинних груп, які спеціалізуються на контрабанді.

Яскравим свідченням цих слів є така інформація:

1. Протягом останніх років відмічалася тенденція до збільшення частки вилучених важких наркотиків, насамперед героїну та кокаїну.
2. Найактивнішими ділянками кордону за кількістю незаконного переміщення товарів були російська та польська (по 26% вартості затриманих товарів), угорська (15%), морська (9%), словацька (6%) (Рис. 3.1).

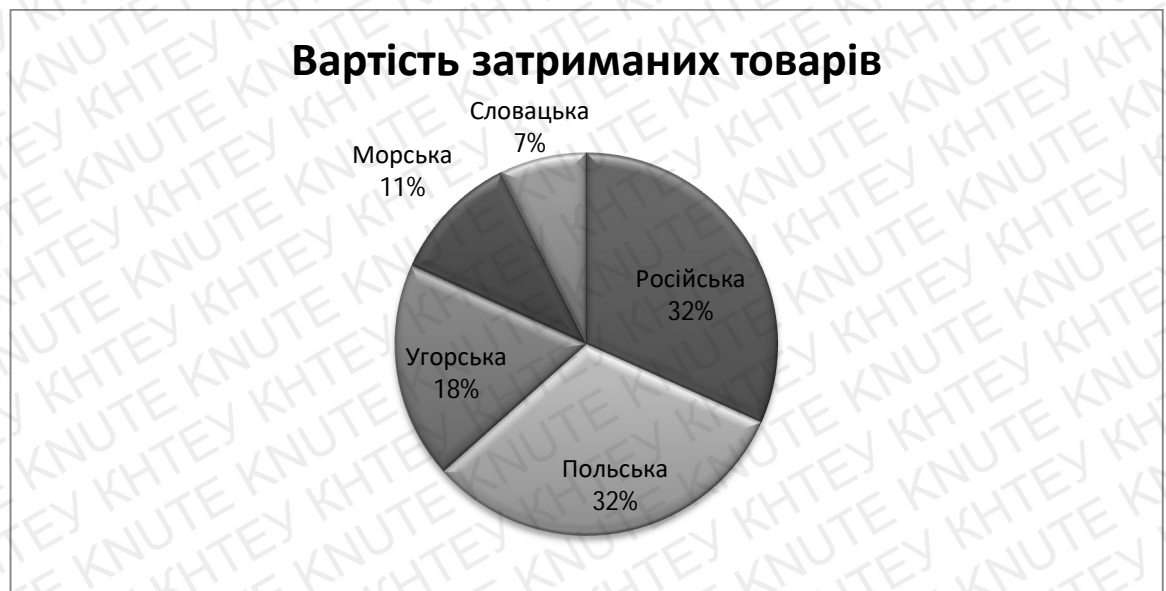

Рис. 3.1. Ділянки кордону за кількістю незаконного переміщення товарів

За кількістю незаконного переміщення підакцизних товарів (переважно тютюнових виробів) - румунська (33% вилучених сигарет), польська (28%), морська (12%) та угорська (11%) ділянки кордону (Рис. 3.2).

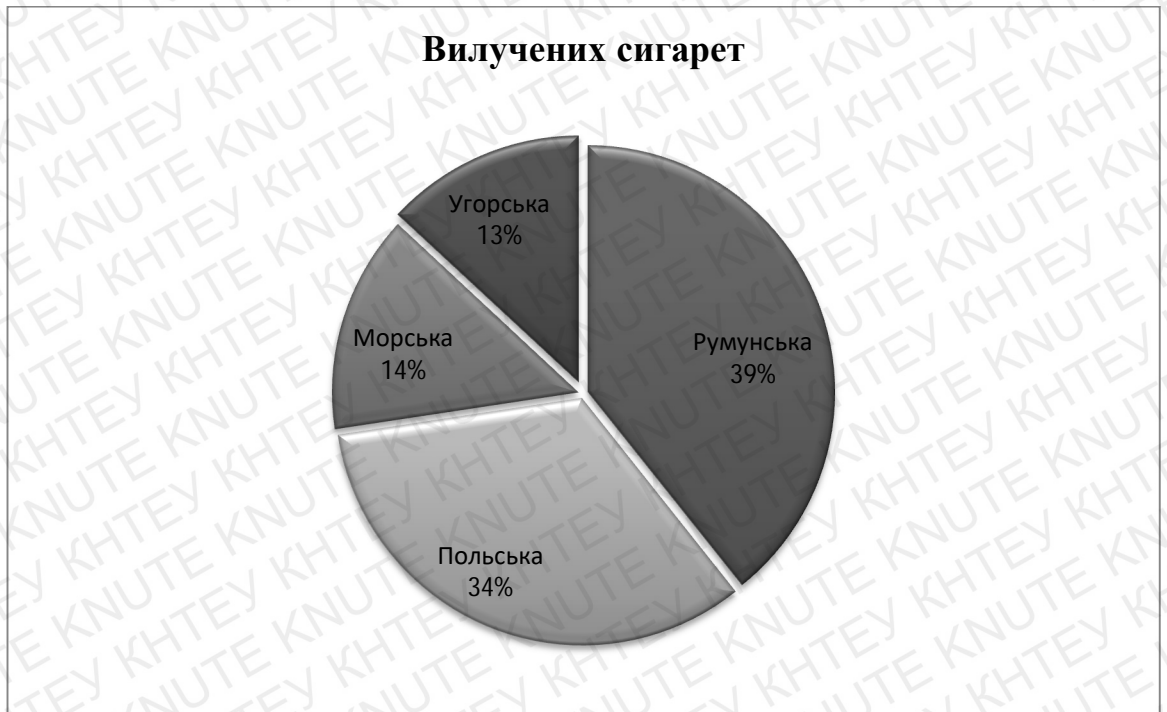

Рис. 3.2. Ділянки кордону за кількістю незаконного переміщення підакцизних товарів (вилучених сигарет)

3. Основними видами контрабандних товарів та вантажів залишалися: тютюнові вироби (25% випадків затримань); автомобілі (22%); м'ясопродукти (12%); валютні цінності (9%); одяг, промислові товари та автозапчастини (по 5%) (Рис. 3.3.) [95, с. 9-10].

Така ситуація обумовила необхідність підвищення ефективності протидії контрабанді на державному кордоні.

Під поняттям «протидія контрабанді» мається на увазі система різноманітних видів діяльності на державному та митному кордонах, які застосовуються інститутами суспільства і держави, спрямованих на запобігання, припинення контрабанди, а також на запобігання пов'язаної з нею злочинності, нейтралізацію її складових і мінімізацію негативних впливів.

Рис. 3.3. Основні види контрабандних товарів та вантажів

Аналіз нормативно-правових та наукових джерел дає підстави стверджувати, що контрабанду слід вважати однією з реальних загроз національній безпеці України. Цей висновок обумовлений ступенем небезпеки злочинів, передбачених статтями 201 та 305 Кримінального кодексу України.

По-перше, контрабандне походження експортно-імпорتنих товаропотоків в Україні негативно впливає на вітчизняну економіку.

По-друге, нелегальне ввезення іноземних товарів зменшує попит на продукцію вітчизняного товаровиробника.

По-третє, контрабанда зброї та боєприпасів, ядерних матеріалів та речовин, наркотичних засобів негативно впливає на суспільні відносини у сфері захисту життя та здоров'я громадян, а контрабанда культурних цінностей позбавляє їх права на користування культурноісторичним надбанням нашої держави [95, с. 8-9].

До основних чинників, що призводять до поширення контрабанди, належать:

- недостатнє співробітництво правоохоронних та контролюючих органів України з відповідними органами суміжних з Україною держав щодо обміну інформацією про боротьбу з переміщенням товарів поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю;
- сприяння посадових осіб органів державної влади, зокрема правоохоронних та контролюючих, юридичним чи фізичним особам у переміщенні через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю товарів, транспортних засобів, історичних та культурних цінностей тощо;
- недосконалість нормативно-правового регулювання імпорту товарів та відсутність дієвого контролю за реалізацією імпортованих товарів на внутрішньому ринку;
- недосконале, суперечливе регулювання діяльності щодо боротьби з контрабандою та порушенням митних правил;
- наявність значної різниці між цінами на окремі групи товарів на світовому та внутрішньому ринках;
- безробіття серед мешканців прикордонних районів [57].

Система протидії контрабанді включає діяльність цілого ряду державних органів, серед яких основними є:

- Державна митна служба України;
- Служба безпеки України;
- Державна прикордонна служба України [95, с. 9].

У сучасних інтеграційних умовах все більше зростає рівень міжнародних взаємовідносин як на рівні держави, так і окремих її представництв і відомств. Вказана тенденція не обійшла стороною митні органи України.

Митне співробітництво відіграє важливу роль у боротьбі з серйозною міжнародною злочинністю як незаконний обіг наркотиків, зброї, боєприпасів, вибухових речовин, розкрадання культурних цінностей, матеріалів або

обладнання, призначеного для виготовлення атомної, біологічної та / або хімічної зброї. І тому, з огляду на традиційне місце митних служб світу у національних системах державних органів, визначається вид діяльності, щодо якого світовою практикою встановлюються певні стандарти.

Така діяльність митних служб на міжнародному рівні побудована на їх безпосередній взаємодії (інформаційний обмін, правова допомога), що і закріплено в основних міжнародних документах, які регламентують цю діяльність.

Такими документами, зокрема, є:

- Міжнародна конвенція про взаємну адміністративну допомогу у відверненні, розслідуванні та припиненні порушень митного законодавства (Найробійська Конвенція);
- Конвенція про адміністративну допомогу у сфері митних відносин (Йоганнесбурзька Конвенція) [17, с. 41].

Отже, проблема контрабанди стоїть досить гостро на сьогодні в країні. Для боротьби з контрабандою державою були прийняті заходи, які висвітлюються в «Програмі боротьби з контрабандою та порушенням митних правил на 2008-2009 роки».

Виконання цих заходів дозволило: підвищити ефективність митного і прикордонного контролю; удосконалити взаємодію міністерств та інших органів державної влади у боротьбі з контрабандою та порушенням митних правил; налагодити постійний обмін інформацією з Всесвітньою митною організацією (правоохоронна комп'ютерна мережа CEN); інформаційною системою Balkan-Info, Інтерполом, правоохоронними органами зарубіжних країн.

Раходи держави, спрямовані на боротьбу з контрабандою, є не досить ефективними, оскільки у даній програмі було дуже мало приділено уваги одному з основних питань правопорушення на митниці, а саме – корупції. І тому законодавчій владі слід підвищити правовий та соціальний захист працівників митних органів, що дасть змогу локалізувати спроби

кримінальних елементів втягнути митників у протиправну діяльність, а також захистити їх від злочинних посягань криміногенних структур.

Виходячи з практичного досвіду роботи митної служби України, а також з урахуванням сучасних тенденцій функціонування світового співтовариства, які поставили низку нових завдань перед митною службою України, виникла нагальна потреба в проведенні модернізації її діяльності та реформуванні її структури. Реформування структури має бути спрямоване на покращення керованості й контрольованості митних органів та їхньої діяльності, на посилення протидії порушникам митного законодавства.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

У випускній кваліфікаційній роботі проведено комплексне, системне дослідження теоретико-правових засад кваліфікації контрабанди, вироблено і обґрунтовано висновки. Основними теоретичними та практичними результатами дослідження є такі положення.

1. Контрабандою є переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї та боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї), а також спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації.

Предметом контрабанди є історичні й культурні, національні цінності та інші предмети, у тому числі й ті які вилучені з вільного обігу: отруйні, сильнодіючі, радіоактивні, вибухові речовини, зброя та набої. Виняток становить мисливська гладкоствольна зброя.

2. Основні способи, які використовуються під час здійснення контрабандних дій, тобто нелегального провезення товарів через кордон, розподіляються на 2 великі групи:

Фізичні методи, до яких відносять: приховання - приховання контрабандного товару в іншому товарі (чи спроба разом із задекларованим товаром провезти незадекларований, що є доволі частою практикою) або ж спроба взагалі сховати товар від митного огляду; погроза співробітникам митниці з метою отримання дозволу на ввезення/вивезення контрабандного товару; велика кількість товару сама по собі може бути одним із фізичних методів здійснення контрабанди - якщо контрабандним чином провозиться дуже велика кількість товару, то логічним є припустити, що деяку його частину таки вдасться провезти.

Економічні методи, зокрема такі: хабарництво - надання хабара співробітникам митниці за дозвіл на ввезення/вивезення контрабандного

товару; використання дипломатичного захисту - товар ввозиться/вивозиться як дипломатичний багаж, який звільняється від митного огляду заниження митної вартості товару, що переміщується через митний кордон.

3. Дослідження особливостей кваліфікації злочинів, які посягають на культурні цінності, дає підстави для формулювання таких основних висновків і пропозицій:

1) кваліфікацією злочинів, які посягають на культурні цінності, є кримінально-правова оцінка, встановлення та юридичне закріплення точної відповідності між ознаками вчинених діянь (вчиненого діяння) та ознаками складів злочинів (злочину), передбачених ст. 193, ст. 201 та ст. 298 КК України;

2) привласнення чужого майна, яке не має спеціальних ознак, визначених у ст. 193 КК України, слід кваліфікувати залежно від того, ким і в який спосіб воно здійснюється;

3) проблемним питанням кваліфікації контрабанди культурних цінностей є випадки її вчинення організованою групою, а також коли контрабанда культурних цінностей завершується на стадії замаху;

4) для правильної кваліфікації злочинів, передбачених ч. 2-5 ст. 298 КК України, їх слід розмежовувати із суміжними складами злочинів, передбачених ст. 178, ст. 179, ст. 252, ст. 297 та (ст. 298 КК України);

5) коли культурні цінності є предметом злочинів, де вони не є їхньою спеціальною ознакою, кваліфікація таких діянь здійснюється у межах загальних складів злочинів, передбачених Особливою частиною КК України, зокрема ст. 185-187, ст. 189, ст. 190, ст. 194.

4. Удосконалення кримінально-процесуального та оперативно-розшукового законодавства щодо протидії контрабанді багато в чому залежить від чіткого розмежування цих видів діяльності та якості розробки загальнотеоретичної проблеми пізнання та визначення предмета контрабанди.

Виняткова її важливість обумовлюється не тільки теоретичним, але й практичним значенням. Так, з'ясування предмета злочину дає можливість визначити соціально-політичну та юридичну сутність злочину, сприяє правильній кваліфікації діяння, дає можливість ефективно використовувати сили та засоби оперативно-розшукової діяльності.

5. Держава фактично втратила контроль над процесом виробництва й обігу товарів, тому вивчення груп товарів, які ввозять в Україну, їх кількості, шляхів доставки дають змогу точно виявляти підприємства, що використовують різноманітні незаконні схеми для зменшення податкового навантаження і боротися з контрабандою не лише на стадії перетину контрабандним товаром кордону, а й на етапі, коли виникає можливість незаконного імпорту або експорту.

А для цього, насамперед, необхідно вирішити низку важливих проблем, встановлених для протидії контрабанді. Поступова реалізація встановлених заходів щодо боротьби з контрабандою зумовить захист економічних інтересів країни, забезпечить наповнення Державного бюджету та вплине на криміногенну ситуацію в країні, що у комплексі призведе до формування потужних резервів для зміцнення економічної безпеки держави.

Однак навіть, якщо на внутрішньому ринку держави будуть вжиті усі необхідні заходи щодо подолання контрабанди, не варто забувати, що ця проблема існує і по той бік кордону, і, на жаль, уникнути її на зовнішньому ринку неможливо.

6. У ході дослідження встановлено, що для протидії контрабанді необхідно вирішити такі проблеми:

1) встановити жорсткий парламентський та громадський контроль за діями митних та прикордонних органів та забезпечити покарання за корупційні діяння;

2) оптимізувати ставки ввізного мита, акцизного збору та ПДВ з врахуванням забезпечення необхідного рівня захисту внутрішнього ринку; 3) спростити процедуру митного оформлення товарів;

- 4) забезпечити взаємодію органів СБУ, МВС, Державної прикордонної служби України, а також правоохоронних та контролюючих органів суміжних держав та митних органів для обміну інформацією;
- 5) забезпечити технічне обслуговування митниць сучасними засобами митного контролю, тобто встановити системи відеоспостереження, електронні ваги, прилади для сканування тощо;
- 6) сприяти розвитку кінологічної служби та застосувати пошукові методики виявлення наркотиків, засновані на міжнародному досвіді;
- 7) видати аналоги наркотичних засобів для тренування собак, адже тренування проходять із застосуванням замінників, які за запахом відрізняються від оригіналу;
- 8) висвітлювати в засобах масової інформації дії органів державної влади, пов'язані із боротьбою з контрабандою та порушеннями митних правил.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аванесов Г.А. Криминология и социальная профилактика / Г.А. Аванесов. – М.: Академия МВД СССР, 1980. – 402 с.
2. Андрусів Г.В., Бантишев О.Ф. Відповідальність за злочини проти держави: Навчальний посібник для студентів юридичного факультету. - К.: РВЦ «Київський університет», 1997. - 166 с.
3. Антонов К.В. Особливості оперативно-розшукової характеристики економічних злочинів / К.В.Антонов // Вісник Львівського інституту внутрішніх справ. – 2003. – № 3. – С. 3–14.
4. Антонов К.В. Державно-правове забезпечення економічної безпеки України від злочинних посягань (за матеріалами підрозділів ДСБЕЗ): монографія / К.В.Антонов. – Луганськ: РВВ ЛАВС, 2004. – 408 с.
5. Бульба В. Стан боротьби з незаконним обігом наркотиків в Україні // В. Бульба // Підприємництво. Господарство і право. – 2004. – № 6. – С. 121–123.
6. Владимиров В.А. Уголовно-правовая борьба с контрабандой. - М.: Изд Высшая школа – 1959.
7. Водько М.П. Гармонізація кримінально-процесуальних і оперативно-розшукових правових норм у проекті нового КПК України / М.П.Водько // Південноукраїнський правничий часопис. – 2012. – № 1. – С. 197–201.
8. Глушков В.О. Актуальні проблеми правового регулювання оперативно-розшукової діяльності у зв'язку із прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу / В.О.Глушков, Ю.О.Найдьон // Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ: проблеми теорії та практики : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. – Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2013. – С. 45–48.

9. Говдя Д. Знову строк. Навіщо повертають кримінальну статтю за контрабанду? / Д. Говдя // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.liga.net
10. Гребельский Д.В. О соотношении криминалистических и оперативно-розыскных характеристик. Криминалистическая характеристика преступлений / Д. В. Гребельский // Советское государство и право. – 1984. – № 4. – С.70–72.
11. Допілка В.О. Особливості кваліфікації контрабанди стратегічно важливих сировинних товарів / В. Допілка // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2009. -№ 3. – С. 115-118.
12. Дорофеева Л. Організація розслідування злочинів у митних органах / Л. Дорофеева // Вісник прокуратури. – 2003. – № 11 (29). – С. 80–83.
13. Дячкін О.П. Суспільна небезпечність контрабанди і правова відповідальність за її вчинення / О.П. Дячкін // Форум права. – 2012. – №1.
14. Єршов Р.В. Боротьба з контрабандою та порушеннями митних правил на морському транспорті / Р.В. Єршов // Митна справа. - 2007. - № 4. - С. 17-22.
15. Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: навчально-практичний посібник / Укл. Б.О. Кириць. - Львів: Ліга-прес, 2010. - 412 с.
16. Карпушин М.П., Курляндский В.И. Ответственность за государственные преступления. - М.: Изд. Юридическая литература, 1965. - 292 с.
17. Качан В.В. Реформування митної системи України як необхідна умова ефективної боротьби з контрабандою та митними правопорушеннями: правоохоронний аспект // Митна справа. – 2009 -№ 4(64). - С. 40-44.
18. Клебанов Л. Р. Уголовно-правовая охрана культурных ценностей / Л. Р. Клебанов : под научной редакцией А. В. Наумова. – М. : Норма : ИНФРА-М, 2011. – 352 с.

19. Кодекс України про адміністративні правопорушення : від 07.12.1984 № 8073-Х [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>
20. Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини від 04.10.1988, № 6673-XI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_089
21. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності : Прийнята резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15.11.2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789
22. Конституція України : від 28.06.19 № 254к/96ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
23. Коржанский Н.И. Объект и предмет преступления по советскому уголовному праву: Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. – М., - 1979. – 25 с.
24. Костін М. І. Деякі особливості кваліфікації та розслідування контрабанди, вчиненої у формах співучасті / М. І. Костін // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). - 2004. - № 9. - С. 76-83.
25. Кравченко О. Окремі проблеми, що постали у судовій практиці при розгляді справ про контрабанду / О.О. Кравченко // Право України. – 2000. – № 1. – С. 123-125.
26. Кравченко О. Щодо добровільної відмови від вчинення злочину на стадії замаху по справах про контрабанду / О. Кравченко // Право України. - 1999. - № 4. - С. 47-49.
27. Криміналістика // за ред. В. Ю. Шепітька. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004.
28. Кримінальний кодекс Данії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1241524>

- 29.Кримінальний кодекс Іспанії [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1247923&subID=100111282>
- 30.Кримінальний кодекс Італії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://distrofanov.weebly.com/blog/ugolovnij-kodeks-italij>.
31. Кримінальний кодекс України : від 05.04.2001 р. №2341-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
- 32.Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар / [Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, С.В. Гавриш та ін.]; за заг. ред. В.Т. Маляренка, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – Вид. третє. – Харків: Одиссей, 2006. – 1152 с.
- 33.Кримінальна справа № 1-328/11 // Архів Жмеринського міськрайонного суду Вінницької області за 2011 р.
- 34.Кримінальна справа № 1-51/11 // Архів Глибоцького районного суду Чернівецької області за 2011 р.
- 35.Кримінальна справа № 1-51/2007 // Архів Деснянського районного суду м. Чернігів за 2007 р.
- 36.Кримінальна справа № 1-212/2010 // Архів Новоселицького районного суду Чернівецької області за 2010 р.
- 37.Кубанцев С.П. Ответственность за контрабанду наркотиков и ряд иных преступлений, связанных с наркотиками, по уголовному законодательству некоторых зарубежных государств / Кубанцев С.П. // Российское право в Интернете, - 2009.
- 38.Кузнецов В. В. Об'єктивні ознаки знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини: порівняльно-правове дослідження / В. В. Кузнецов // Митна справа. - 2011. № 5 (77). - С. 456-461.
- 39.Лемешко О.М. Кримінальна відповідальність за легалізацію наркодоходів / О.М. Лемешко // Боротьба з контрабандою: проблеми та шляхи їх вирішення: аналітичні розробки, пропозиції наукових і

- практичних працівників / гол. ред. А.І. Комарова. – К., 2003–2004. – Т. 29. – 725 с.
- 40.Лобода Г.Г. Суспільна небезпечність контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів / Г.Г. Лобода // Боротьба з наркобізнесом: проблеми та шляхи їх вирішення: матеріали Всеукраїнської наук.-практич. конф. – Одеса: НДРВВ ОЮІ КУВС, 2002. – 246 с.
- 41.Лукашов В.А. Введение в курс «Оперативно-розыскная деятельность органов внутренних дел» / В.А.Лукашов. – К. : КВШ МВД СССР, 1976. – 210 с.
- 42.Малиновский А. А. Сравнительное правоведение в сфере уголовного права. – М., 2002. – 376 с.
- 43.Митний кодекс України : від 13.03.2012 №4495-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>
- 44.Мищенко М. А. Уголовная ответственность за посягательства на культурные ценности по законодательству Украины и Российской Федерации / М. А. Мищенко // Проблемы права. - Челябинск, 2012. - № 7 (38). - С. 111-116.
- 45.Мовчан А.В. Співвідношення термінів оперативно-розшукові заходи та негласні слідчі (розшукові) дії / А.В. Мовчан // Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ: проблеми теорії та практики : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. – Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2012. – С. 142–145.
- 46.Музыка А.А. Кримінально-правова боротьба з незаконним обігом наркотичних засобів в Україні / А.А. Музыка // Правові проблеми боротьби зі злочинністю: збірник праць. Книга перша. – Харків, 2002. – 218 с.
- 47.Музыка А.А. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання : монографія / А.А.Музыка, Є.В.Лашук. – К. : ПАЛИВОДА А. В., 2011. – 192 с.

48. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації : [навч. посіб.] / В. О. Навроцький. - К. : Юрінком Інтер, 2006. - 704 с.
49. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [А.М.Бойко, Л.П.Брич, В.К.Гришук та ін.]; за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. - К.: Юридична думка, 2010 – 1288 с.
50. Новий тлумачний словник української мови : у 3-х т. Т.1 / уклад. : проф. В. В. Яременко, канд. філ. наук О. М. Сліпушко. - К., 2001. - 926 с.
51. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України; під заг. ред. М.О. Потебенька, В.Г. Гончаренка. - К.:ФОРУМ, 2001. - 943 с.
52. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. - 9-те вид., переробл. та допов. - К.: Юридична думка, 2012. - 1316 с.
53. Одайник Б. М. Проблеми Відмежування злочину, передбаченого ст. 298 КК України, від суміжних злочинів / Б. М. Одайник // Вісник Національної академії прокуратури України. - 2010. - № 17. - С. 81-86.
54. Одайник Б. М. Кримінальна відповідальність за знищення, руйнування або пошкодження пам'яток – об'єктів культурної спадщини : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / Б. М. Одайник. - К., 2010. - 21 с.
55. Омельчук О. М. Контрабанда за кримінальним правом України: / О.М. Омельчук. - Дис. канд юр. наук: 12.00.08. - Львів, 2002. - 240 с.
56. Ортинський В.Л. Оперативно-розшукова характеристика нелегальної економічної діяльності у державному секторі / В.Л.Ортинський // Бюлетень з обміну досвідом роботи. – 2004. – № 155. – С. 52–58.
57. Офіційний сайт державної митної служби України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: URL: <http://www.customs.gov.ua/>
58. По оценкам Интерпола (См.: Interpol, 4th international Heroin Conference, Yangon, Myanmar, 23rd-26th February 1999).

59. Правовая охрана памятников истории и культуры в зарубежных странах : сб. науч. тр. / РАН. ИНИОН : Ин-т законодательства и сравнительного правоведения при Правительстве РФ. – М., 2005. – 176 с.
60. Правовая охрана памятников истории и культуры в зарубежных странах : сб. науч. тр. / Г. Н. Андреева [и др.] ; Рос. акад. наук, Ин-т науч. информ. по общ. наукам. – М. : ИНИОН РАН, 2005. – С. 60-81.
61. Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей : Закон України від 21.09.1999 № 1068-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1068-14>
62. Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори: Закон України від 22.12.2006 № 530-16 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-16>
63. Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними: закон України від 15.02.1995 № 62/95-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/62/95-%D0%B2%D1%80>
64. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності : Закон України від 15.11.2011 р. №4025-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4025-17>
65. Про внесення змін до Митного кодексу України та інших законодавчих актів України : Закон України від 06.09.2018 р. № 2530-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2530-19>
66. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне поводження із спеціальними технічними засобами негласного отримання інформації : Закон України від 15.06.2010 № 2338-4 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2338-17>

67. Про охорону культурної спадщини : Закон України від 08.06.2000 р. № 1805-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14>
68. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>
69. Про ратифікацію Конвенції про заходи, спрямовані на заборону та запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності : Указ Президії Верховної Ради УРСР від 10.02.1988 № 5396-XI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/laws/show/5396-11?lang=ru
70. Про програму боротьби з контрабандою та порушенням митних правил на 2008-2009 роки : Указ Президента України від 04.03.2008 №195/298 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/195/2008>
71. Про затвердження Програми реалізації державної політики у сфері боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів на 2003–2010 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 04.06.2003 р. № 877 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-2003-%D0%BF>
72. Про затвердження Порядку проведення державної експертизи культурних цінностей та розмірів плати за її проведення : Постанова Кабінету Міністрів України від 26.08.2003 № 1343 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1343-2003-%D0%BF>
73. Про порядок розроблення, виготовлення, реалізації та придбання спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку, інших засобів негласного отримання інформації : постанова Кабінету Міністрів України від 27.10.2001 р. № 1450. [Електронний ресурс] - Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1450-2001-%D0%BF>

74. Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами : постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 р. №3 [Електронний ресурс] - Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-02>
75. Про судову практику у справах про контрабанду та порушення митних правил : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 03.06.2005 р. № 8 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-05>
76. Про затвердження правил забезпечення збереження ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання : наказ Міністерства екології та природних ресурсів України від 14.12.2000 р. № 241 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0013-01>
77. Прохорова М.Л. Наркотизм : уголовно-правовое и криминологическое исследование / М.Л. Прохорова. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2002. – 287 с.
78. Процюк О. В. Кримінальна відповідальність за контрабанду : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Національна академія внутрішніх справ України / Олег Володимирович Процюк. – К., 2006. – 254 с.
79. Пчолкін В.Д. Поняття характеристики злочинів у теорії оперативно-розшукової діяльності / В.Д.Пчолкін // Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС ім. 10-річчя незалежності України. Методологічні проблеми теорії та практики оперативно-розшукової діяльності в сучасних умовах. – 2004. – № 2. – Ч. 1. – С. 67–76.
80. Сапальов В.П. Щодо аналізу нормативно-правових актів, які регламентують обіг спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації в Україні / В.П.Сапальов // Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ: проблеми теорії та

- практики : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. – Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2013. – С. 150–154.
81. Скулиш Є. Негласні слідчі (розшукові) дії за кримінальним законодавством України / Є. Скулиш // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2012. – № 1. – С. 1–5-23.
82. Тарасенко В.Є. Роль і значення оперативно-розшукової характеристики злочинів при аналізі оперативної ситуації / В.Є.Тарасенко // Науковий вісник Львівського юридичного інституту. – 2004. – № 1. – С. 3–7.
83. Таций В.Я. Объект преступления. Уголовное право Украины. Общая часть. - Харьков: Вища школа, 1999. - 78 с.
84. Угаров Б. М. Международная борьба с контрабандой / Б. М. Угаров. – М. : Междунар. отношения, 1981. – 216 с.
85. Уголовный кодекс Австрии / науч. ред. С. В. Милуков. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2004. – 352 с.
86. Уголовный кодекс Бельгии / пер. с франц. Г. И. Мачковский ; науч. ред. и предисл. Н. И. Мацнев. – С.-Пб. : Юрид. центр Пресс, 2004. – С. 331.
87. Уголовный кодекс Казахстана – Алматы : Норма-К, 2004. – 198 с.
88. Уголовный кодекс Республики Беларусь. – Мн., 2000. – 235 с.
89. Уголовный кодекс Республики Молдова. – К. : «Lavital-Info» SRL, 2009. – 144 с.
90. Уголовный кодекс Российской Федерации. – М. : Проспект, 2008. – 192 с.
91. Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии. Особенная часть. Раздел девятнадцатый. § 243 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1242733>
92. Уголовный кодекс Франции / науч. ред. : Л.В. Головкин, Н. Е. Крыловой ; перевод с французского и предисловие Н.Е. Крыловой. – СПб. : Издательство «Юридический центр Пресс», 2002. – 650 с.
93. Уголовное право США: Сборник нормативных актов / сост., отв. ред. и автор вступ. ст. И.Д. Козочкин. – М. : Изд-во УДН, 1985, - 160 с.

94. Філатов В.В. Напрямки сучасної митної політики України / В.В. Філатов // Митна справа. - 2009 - № 4(64). - С. 24-30.
95. Філіпов С.О. Напрями удосконалення діяльності підрозділів охорони державного кордону щодо протидії контрабанди / С.О. Філіпов // Митна справа. - 2009 - №5(65). - С. 8-14.
96. Формування митної політики як умова ефективної боротьби з контрабандою // Боротьба з контрабандою : проблеми та шляхи їх вирішення / Л.І. Кормич; керівник автор. колективу А.І. Комаров, О.О. Крикун. – Т. 10., Розд. IV. Київ, 1998. – С. 251.
97. Фрис П.Л. Признаки и оосгав уголовного просгупка. Проблемы правоведения и правоохранительной деятельности / ПЛ. Фрис, И.Б. Медицкий // Сборник научных трудов. 2007. - С. 166-171.
98. Хавронюк М. Контрабанда (у запитаннях та відповідях) // Підприємництво, господарство і право. - 1998. - № 8. - С. 83-85.
99. Хома В. О. Сучасне розуміння контрабанди на етапі її декриміналізації / В. О. Хома, О. П. Потушинська, П. В. Пасека // Митна безпека. – 2013. – № 2.
100. Худяков Ю. М. Оперативно-тактическая характеристика преступлений и лиц, их совершивших / Ю.М. Худяков // Проблемы совершенствования деятельности аппаратов милиции и криминалистических подразделений. – 1979. – № 2. – С. 44–53.
101. Юридическая энциклопедия / под общ. ред. М. Ю. Тихомирова. – М., 1997. – 556 с.